

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Jan Vlček

**Pokus o novou kodifikaci občanského práva v ČSR
před 2. světovou válkou**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:	prof. JUDr. Jan Kuklík DrSc.
Katedra:	Katedra právních dějin
Datum vypracování práce:	20. září 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 122.754 znaků včetně mezer.

V Praze dne 20. září 2023

Jan Vlček

Poděkování

Chtěl bych poděkovat vedoucímu mé diplomové práce, prof. JUDr. Janu Kuklíkovi DrSc., za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce.

Především pak děkuji své rodině a všem mým blízkým za všechny příležitosti a zkušenosti, kterých se mi v životě dostalo. Bez nich by tato práce nevznikla.

OBSAH

1.	ÚVOD A TÉMA PRÁCE	5
2.	HISTORICKÝ ÚVOD.....	8
2.1.	SOUKROMÉ PRÁVO PŘED VZNIKEM ČSR	8
2.1.1.	PŘEDLITAVSKO - PSANÉ PRÁVO	8
2.1.2.	ZALITAVSKO - OBYČEJOVÉ PRÁVO	13
2.1.3.	HLUČÍNSKO	16
2.2.	RÚZNÉ ZPŮSOBY UNIFIKACE PRÁVA.....	17
2.3.	ZÁKONODÁŘSTVÍ V OBLASTI SOUKROMÉHO PRÁVA V POČÁTKÍCH ČSR	21
2.3.1.	ROZLUKOVÝ ZÁKON.....	21
2.3.2.	DALŠÍ DÍLČÍ ZMĚNY SOUKROMÉHO PRÁVA V RANÉM OBDOBÍ PRVNÍ REPUBLIKY	24
3.	MINISTERSTVO UNIFIKACÍ.....	26
3.1.	ZŘÍZENÍ MINISTERSTVA	26
3.2.	PŮSOBNOST MINISTERSTVA UNIFIKACÍ	28
3.3.	ROLE MINISTERSTVA UNIFIKACÍ VE VZTAHU K PŘÍPRAVĚ NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU	30
4.	PRÁCE NA OSNOVĚ ČESKOSLOVENSKÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU V LETECH 1920 AŽ 1931	33
4.1.	VZNIK SUBKOMITÉTŮ A JEJICH OBSAZENÍ.....	33
4.2.	PRVOTNÍ SNAHY A VÝSLEDKY SUBKOMITÉTŮ	34
4.3.	FINÁLNÍ NÁVRHY SUBKOMITÉTŮ A ÚLOHA SUPERREVIZNÍ KOMISE	38
4.3.1.	STIEBERŮV SUBKOMITÉT	38
4.3.2.	KAFKŮV SUBKOMITÉT	39
4.3.3.	WEISSŮV SUBKOMITÉT	40
4.3.4.	KRČMÁŘŮV SUBKOMITÉT	41
4.3.5.	SVOBODŮV SUBKOMITÉT	42
4.4.	SLOVENSKÁ KOMISE	43
4.5.	SHRNUTÍ NÁVRHŮ SUBKOMITÉTŮ	44
4.6.	SUPERREVIZNÍ KOMISE A PŘEDLOŽENÍ NÁVRHU V ROCE 1931.....	45
5.	PRÁCE NA OSNOVĚ ČESKOSLOVENSKÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU V LETECH 1932 AŽ 1938	50
5.1.	PŘIPOMÍNKOVÉ ŘÍZENÍ	50
5.2.	ÚPRAVA RODINNÉHO PRÁVA JAKO JABLKO SVÁRU.....	52
5.3.	SUPERREVIZNÍ KOMISE A PŘEDLOŽENÍ KONEČNÉHO NÁVRHU V ROCE 1937.....	54
5.4.	NÁVRH ZÁKONA V LEGISLATIVNÍM PROCESU A ZÁVĚREČNÉM OBDOBÍ PRVNÍ REPUBLIKY	56
5.5.	MNICHOVSKÝ DIKTÁT A DEFINITIVNÍ KONEC NÁVRHU OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU	61
5.6.	OSUD NÁVRHU Z ROKU 1937	62
6.	ZÁVĚREČNÁ DISKUZE A SHRNUTÍ.....	65
6.1.	POVAHA VÝCHOZÍHO PRÁVNÍHO PŘEDPISU (ABGB) A JEHO „MÍRNÁ REVIZE“.....	65
6.2.	NÁRODNOSTNÍ ROZDÍLY V ČESKOSLOVENSKU JAKO PŘEKÁŽKY KODIFIKACE OBČANSKÉHO PRÁVA.....	67
6.3.	ZÁVĚR.....	69
7.	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	71
7.1.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	71
7.2.	PRÁVNÍ PŘEDPISY	75
7.3.	PARLAMENTNÍ DOKUMENTY, SNĚMOVNÍ TISKY, NÁVRHY	75

1. Úvod a téma práce

V první řadě bych rád věnoval několik slov tématu práce, které zní:

Pokus o novou kodifikaci občanského práva v ČSR před 2. světovou válkou

Již samotné slovo *pokus* do jisté míry předesílá a nezasvěcenému čtenáři možná upírá moment překvapení v tom, že kýžený výsledek v podobě dlouho očekávané a koneckonců připravované a předložené kodifikace občanského práva, se nakonec nedostavil. Přes roky trvající snahy tak sice zůstalo pouze u *pokusu*, přesto se domnívám, že šlo o pokus, který svým rozsahem i náročností zaslouží detailnější rozbor. Dal totiž vyniknout řadě akademiků v čele s Janem Krčmářem. Další z předních právníků tehdejší doby, Václav Hora to shrnul následovně¹:

„Tu lze bez nadsázky říci: snad právě český právník pociťoval ve státě rakouském porobu svého národa nejvíce, uvědomoval si ji nejčastěji; v něm nemohl svých schopností plně rozvinouti, jak by si byl přál a jak by byl zasluhoval, v něm vlekl znak “méněcennosti”, ať se přičiňoval jakkoliv. Byl ve službách cizích“.

Potřeba nové kodifikace pak pramenila z několika důvodů. Státní celek, který 28. října 1918 vznikl, nebyl právně jednotný. Tehdejší Československá republika se skládala ze dvou hlavních socio-kulturně-geografických částí – české části, někdejší součásti Předlitavska, a části slovensko-podkarpatorské, někdejší součásti Zalitavska². V české části území vévodil úpravě soukromého práva rakouský Všeobecný zákoník občanský z roku 1812³. Ten byl od svého přijetí novelizován pouze dílčími úpravami. Přestože se nejednalo o autentický český text, byl, na rozdíl od územní části slovensko-podkarpatorské, skutečným kodexem psaného

¹ HORA, Václav. Na prahu nové doby. *Právník*. 1919. Ročník 58. Číslo. s. 2.

² KOBER, Jan, 2021. Osnova československého občanského zákoníku [online]. stav státu a práva AV ČR [cit. 2023-02-13]. ISBN 978-80-87439-48-7. Dostupné z: <https://www.ilaw.cas.cz/casopisy-a-knihy/knihy-a-e-knihy/osnova-ceskoslovenskeho-obcanskeho-zakoniku.html>. s. 17

³ Známý pod zkratkou ABGB, která sice odpovídá původnímu německému názvu, ale vzhledem k obecnému užívání si dovolím ji užívat i zde.

práva. Na československé části někdejšího Zalitavska totiž platilo především uherské obyčejové právo. V některých oblastech práva pak byly přejímány německé předpisy⁴. Výsledkem byl právní i jazykový slepenec, neboť dominantními jazyky právních textů byla vedle maďarštiny právě například němčina a latina, avšak nikoliv slovenština.

Na potřebě *nové* kodifikace pak přidalo i připojení území Hlučínska k Československé republice dne 4. února 1920 v důsledku územních ztrát Německé říše stanovených Versailleskou mírovou smlouvou z roku 1919. Zde byl pro změnu užíván německý občanský zákoník z roku 1900. Tato nesourodost právní úpravy soukromého práva přinášela zjevné obtíže, a to jak teoretické oblasti právní jistoty, tak v ryze praktické rovině v rámci uplatňování jednotlivých institutů soukromého práva⁵.

Přestože nás výuka dějin leckdy tlačí do pouhé selekce určitých momentů či události, domnívám se, že výhoda časového odstupu umožňuje v toku dějin identifikovat jednotlivé klíčové body, případně i propojení těchto bodů do tvarů, které právě k takovým momentům či událostem vedly, a právě skrze tyto body zodpovídat otázky, proč se věci staly či nestaly. Převedeno do tématu této práce - nevnímám zde jako klíčové, v jaké konkrétní podobě byl nakonec vládní návrh občanského zákoníku Národnímu shromáždění ČSR v roce 1937 předložen, či jakými instituty vynikal⁶, nýbrž spíše to, jaká cesta k jeho předložení vedla. To neznamena, že bych chtěl záměrně vynechat oblasti, které od počátku kodifikačních snah budily kontroverze, jako např. úprava rodinného práva. Nemám však ambice detailněji hodnotit jednotlivé instituty, či jejich následně upravenou podobu, z hlediska obsahového.

⁴ SALÁK, Pavel, 2017. *Historie osnovy Občanského zákoníku z roku 1937: inspirace, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita. s. 9.

⁵ Tamtéž, s. 10.

⁶ V tomto postoji mě ujišťuje právě skutečnost, že návrh sice Národnímu shromáždění ČSR předložen byl, nikdy se však nestal součástí právního řádu.

Současně si uvědomuji, že téma, kterým se v této práci hodlám věnovat, je mezi právními historiky velmi populární - zejména s nedávným výročí 100 let od vzniku samostatné Československé republiky zaznamenalo v rámci vlny reflexí nad odkazem první republiky zvýšený zájem⁷.

V práci bych chtěl nabídnout kritické zhodnocení onoho *pokus* nově kodifikovat soukromé právo, a to skrze identifikaci klíčových témat či bodů, které tento proces provázely. To obnáší se zaměřit na kodifikační procesy, které se nabízely, pojednat o tom, proč některé byly upřednostňovány před jinými, a jak to ve finále *pokus* o kodifikaci ovlivnilo. Považuji přitom za nezbytné začít s touto analýzou ještě před rokem 1918, neboť i konečná fáze habsburské vlády zaznamenala snahy o re(kodifikaci) soukromého práva. Většina současných prací na toto téma⁸ se rakousko-uherského období sice rovněž dotýká, ale pouze za účelem diference mezi psaným právem v Předlitavsku a obyčejovým právem v Zalitavsku. Domnívám se, že již v této době lze nalézt stopy, které se následně znovu a znovu objevují i v období první republiky.

Zamýšleným cílem práce by tak mělo být představit a popsat klíčová témata, skrze která bych následně byl schopen zodpovědět otázku, zda v Československu skutečně proběhl pokus o **novou** kodifikaci soukromého práva.

⁷ Vedle citovaného díla Saláka také např. HORÁK, Ondřej a Jakub RAZIM, 2022. *Dějiny kodifikace soukromého práva v českých zemích*. 2. vydání. Praha: Leges. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-592-0, případně také v rámci výročí 200 let od přijetí ABGB KUKLÍK, Jan, 2011. Pokus o přijetí československého občanského zákoníku 1918-1948. s. 93-104. In: DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 978-80-7357-753-7.

⁸ V posledních letech např. Salák v rámci textu Historie osnovy občanského zákoníku z roku 1937 (2017) nebo Kober v textu Osnova československého občanského zákoníku (2021)

2. Historický úvod

2.1. Soukromé právo před vznikem ČSR

Samostatný československý stát vznikl 28. října 1918 – neboli slovy recepčního zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. „vstoupil v život“. Jednou ze zásadních otázek bylo, jakým právním řádem se bude život v novém státu řídit. Recepční zákon v čl. 2 stanovil, že „*veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti*“. Tento krok nebyl z čistě procedurálního hlediska ničím překvapivým⁹. Formální právní kontinuitu nastupujícího státu, tedy pokračování uplatnění předchozího právního řádu v rámci nového státního zřízení, lze považovat za pragmatické řešení, které do doby, než bude o budoucnosti právního řádu s konečnou platností rozhodnuto, předchází případným nejasnostem a nejistotám v úpravě práv a povinností občanů.

Co však recepční zákon neřešil, byla problematika různých právních řádů platných na území tehdejšího ČSR. Již v úvodu této práce bylo stručně popsáno, že na území Předlitavska bylo recipováno právo rakouské, jemuž v oblasti soukromého práva dominoval Všeobecný zákoník občanský z roku neboli ABGB, zatímco na území Zalitavska došlo přijetím recepčního zákona k převzetí dosavadního uherského obyčejového práva.

2.1.1. Předlitavsko - psané právo

Jak již bylo naznačeno, revoluční rok 1918 neznamenal v soukromoprávní oblasti žádné právní vakuum. Recepční zákon převzal dosavadní právní úpravu. Výchozím právní předpisem,

⁹ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL, 2016. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-575-3. s. 293.

alespoň co se české části území týče, bylo ABGB přijaté 1. června 1811 a účinné od 1. ledna 1812¹⁰.

Na tomto místě považuji za nutné, a to zejména s ohledem na jistou provázanost s dalšími částmi této práce, se u tohoto kodexu, resp. jeho proměně v čase a tendencím jej měnit či nahrazovat, zastavit a věnovat mu pár slov.

ABGB bylo při svém přijetí vysoce kvalitním právním textem. Vyzdvihován je především přirozenoprávní duch zákoníku, odkaz na “přirozená právní základní pravidla” a “vrozená již rozumem poznatelná práva”¹¹, či časová pokročilost a odstup od předsudků¹². Po následujících skoro 40 let nebyla úprava větším způsobem měněna, vydávány byly především tzv. dvorské dekrety, jejichž účel však byl spíše interpretační a upřesňující než ryze novelizační¹³.

Po roce 1848 nicméně v důsledku pádu feudálního absolutismu, nástupu moderního státu a stále více se rozvíjejícího kapitalismu, vzniká potřeba předpisy soukromého práva těmto změnám přizpůsobit¹⁴. Krčmář¹⁵ přitom rozlišuje tři skupiny nových předpisů:

- a) kodifikace jiných odvětví vytváří potřebu adekvátně měnit či doplňovat soukromé právo;
- b) přijetí předpisů, které sice nezasahují přímo do ustanovení ABGB, avšak zavádí pro určité právní poměry nová pravidla;

¹⁰ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN, 2012. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6006-7. s. 280.

¹¹ Ostatně po takřka 200 letech navázala na toto ustanovení koncepční definice přirozených práv (§ 19) současného českého občanského zákoníku, tj. zákona č. 89/2012 Sb.

¹² RANDA, Antonín. K revisi rak. všeob. občanského zákonníka. *Právník*. 1911. Ročník 50. s. 215.

¹³ KRČMÁŘ, Jan, 1946. *Občanské právo I*. Praha: nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních. s. 25.

¹⁴ MALÝ, Karel, 2010. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-39-4. s. 281.

¹⁵ KRČMÁŘ, Jan, 1946. *Občanské právo I*. Praha: nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních. s. 26.

-
- c) přijetí předpisů, které přímo zasahují do ustanovení ABGB a nahrazují je ustanoveními novými.

Ke každé ze skupin se Krčmář snaží uvést konkrétní příklady vyhovujících předpisů, nicméně po bližším zkoumání je zjevné, že zásahy do samotného těla ABGB, tedy přijímání předpisů pod bodem c) výše, byly spíše výjimečné.

Pro názornost bych uvedl, že od vstupu ABGB v účinnost dne 1. ledna 1812 do přijetí posledních změn před koncem 19. století¹⁶ došlo k revizím pouhých 23 ustanovení kodexu, přičemž drtivá většina těchto změn měla zrušující, nikoliv tvořící charakter¹⁷. Soukromé právo konce 19. století tak je možné charakterizovat jako obor, jehož základy byly položeny právě v ABGB, zatímco nutnost reagovat na dynamicky se měnící ekonomické a sociální podmínky byla realizována přijímáním a revidováním speciálních zákonů. Jak ostatně uvedl Krčmář¹⁸:

“Všemi těmito reformami podstata občanského zákoníka nebyla dotčena. Avšak po dlouhou dobu již diskutovala se nedostatečnost občanského zákoníka.”

Na přelomu 19. a 20. století je tak ABGB odbornou veřejností vnímám s hlubokou úctou. Randa dále uvádí jako přednosti ABGB, co do jeho formy, stručnost, srozumitelnost a přehlednost, co do obsahu spravedlnost a snahu o co největší rovnost před zákonem¹⁹. Přesto již nadále nemohl plně sloužit potřebám moderní doby, kde se stále častěji objevují „*elektrické a benzinové pohony, plynové a elektrické osvětlení, automobily...*“²⁰.

¹⁶ Novela provedená zákonem č. 110/1895 Ř. z. s účinností od 1. ledna 1898 do 12. října 1914

¹⁷ Výsledek vlastní analýzy provedené porovnáním časových verzí na platformě beck-online

¹⁸ KRČMÁŘ, Jan, 1946. op. cit. s. 28.

¹⁹ RANDA, Antonín. op. cit. s. 215.

²⁰ Tamtéž, s. 216.

Na místo přijetí zcela nového kodexu, např. po vzoru německého BGB z roku 1900, je však rozhodnuto o tom, že *“nejlépe je přidati novou krev do stárnoucích žil občanského zákoníku”*²¹.

Nejprve se měla revidovanou osnovou zabývat komise tvořena špičkami tehdejší rakousko-uherské právní vědy, v čele s Josephem Ungerem a Antonínem Randou. Tato komise byla ustanovena ministerským předsedou Ernestem von Koerberem na základě císařského nařízení ze dne 29. dubna 1904. Jak sám Randa připomíná, v první řadě měla komise především vyřešit otázku, jak hluboké vůbec změny mají být - příliš zevrubné změny by totiž mohly narušit *“vnitřní ústrojí”* ABGB²².

Po nezdaru z důvodu pokročilého věku jejích členů se přípravy osnovy ujalo Ministerstvo spravedlnosti²³. To nejprve předložilo v roce 1907 vlastní návrh o 199 paragrafech, který byl však silně kritizován pro nepostačující úroveň jak po stránce obsahové, tak i jazykové. Návrh pak místo věnování prostoru opravdu zásadním tématům řešil spíše okrajové záležitosti, navíc značně neobratně²⁴. V reakci na nepovedený první návrh byl návrh v krátkém sledu přepracován do verzí o 253, resp. 273 paragrafech²⁵.

V konečné podobě pak byl návrh v roce 1912 předložen v rámci legislativního procesu Říšské radě. Po přijetí panskou sněmovnou se jej však před vypuknutím první světové války již nepodařilo projednat dolní komorou, tedy poslaneckou sněmovnou²⁶.

²¹ KRČMÁŘ, Jan. O reformě občanského práva. *Obzor národohospodářský*. 1916. Ročník 21 Číslo 9. s. 411.

²² RANDA, Antonín. op. cit. s. 217.

²³ MALÝ, Karel. op. cit. s. 282

²⁴ RANDA, Antonín. op. cit. s. 219.

²⁵ SOUKUP, Ladislav, 2011. Novelizace Všeobecného občanského zákoníku v letech 1. světové války. In: DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, s. 88 - 92. ISBN 978-80-7357-753-7.

²⁶ MALÝ, Karel. op. cit. s. 282

Z důvodu naléhavosti situace se však přece jen podařilo revidovanou osnovu do právního řádu prosadit, a to postupně třemi císařskými nařízeními z let 1914, 1915 a 1916. První novela, vydaná jako císařské nařízení č. 276/1914 ř.z. přinesla změny zejména v oblasti právní úpravy osob, např. lhůty prohlášení za mrtvého, dále v oblasti rodinného práva v otázkách osvojení, práv nezletilců ve vztahu k rodičovské povinnosti a osvojení, a v neposlední řadě také v oblasti poručenství a opatrovnictví a dědického práva. Druhá novela neboli císařské nařízení č. 208/1915 ř.z., v pouhých pěti paragrafech přinesla dílčí změny ve věcech vytyčování sporných hranic pozemků mezi sousedy. Třetí a nejrozsáhlejší novela z roku 1916, vydána jako císařské nařízení č. 691/1916 ř.z., se v mnohém inspirovala právě neprojednaným návrhem Ministerstva spravedlnosti z roku 1912. Došlo ke změnám v oblasti osobnostních práv, právního postavení nezletilých, rodinného práva i práva obligačního²⁷.

Důvod, proč se zde zabývám přístupem k revizím ABGB od jeho přijetí až do rozpadu Rakouska-Uherska, pramení ze snahy identifikovat určité dobové tendence, které neodmyslitelně k provádění významných revizí (re)kodifikací patří. Z výše uvedeného dovozují, že ačkoliv panoval vesměs široký konsensus na nutnosti změny úpravy soukromého práva, způsob jejího provedení, resp. dosažený výsledek, právní obec rozděloval. Tato názorová dichotomie je ostatně v takových situacích pochopitelná. Zajímavější, a pro tuto práci možná i užitečnější, jsou jednotlivé argumenty, které ten či onen přístup zastávají.

Považuji například za významné, jakou úctu přední právníci té doby k ABGB chovali a jak skeptičtí naopak byli vůči schopnosti zákonodárce tento právní předpis nahradit²⁸. Krčmář pak svou obhajobu zachování ABGB na místo vydání se cesty nové kodifikace stavěl na skutečnosti, že dosavadní úprava těžila z bohaté doktríny či soudní a interpretační praxe²⁹.

²⁷ SOUKUP, Ladislav, 2011. op. cit. s. 88 - 92.

²⁸ Randa např. tvrdil, že "*Půda parlamentní není přízniva vypracování tak velkého kodifikačního díla, jakým jest obč. zákoník.*" - RANDA, Antonín. op. cit. s. 222.

²⁹ KUKLÍK, Jan. K 140. výročí narození profesora JUDr. Jana Krčmáře. *Právník*. 2017. Ročník 156. Číslo 7. s. 573.

Přesto k přijatým novelám neskrýval svou kritiku a upozorňoval na přetrvávající interpretační problémy a rizika³⁰. Ve svém souhrnném zhodnocení reforem³¹ pak vedle samotné legislativní techniky užitě při sepsání osnovy kritizoval novou podobu ABGB i pro jeho přetrvávající neschopnost řešit významné právní spory. Za stěžejní pak považují tvrzení, že:

“Ježto totiž nové předpisy pronikají celou stavbou občanského práva, bylo by potřeba úplného systému občanského práva zpracovaného zřetelem k novým právním předpisům. Všechny pojednání jiného způsobu dovedou informovati jen neúplně a zejména výklady, které by podávaly suše obsah nových předpisů, zůstaly by zřejmě na povrchu a podaly by reformované právo jen ve zkreslených rysech.”

Bez provádění jakýchkoliv závěrů na tomto místě, je důvodné se domnívat, že tyto zkušenosti mohly hrát určitou roli v Krčmářově přístupu jen o několik let později při rozhodování o naložení s úpravou soukromého práva První republiky.

2.1.2. Zalitavsko - obyčejové právo

K přiblížení právního řádu, který po vzniku ČSR dominoval v jeho slovenské a podkarpatorské části, je nutné se vrátit zpět v čase a zastavit se u několika klíčových okamžiků. Po vydání tzv. Říjnového diplomu roku 1860, kterým bylo obnoveno zvláštní postavení Uherského království, došlo k řešení otázky, jaké právo má do budoucna v Zalitavsku platit - zda ponechat v platnosti během absolutismu protlačenou úpravu rakouského práva, či obnovit předchozí stav, tj. původní uherské obyčejové právo, které vycházelo a bylo dotvářeno soudní praxí³².

³⁰ KRČMÁŘ, Jan. Příspěvky k výkladu reformovaného práva občanského. *Právník*. 1917. Ročník 56. s. 705-719.

³¹ KRČMÁŘ, Jan, 1916. op. cit. s. 413-414.

³² MOSNÝ, Peter, Ladislav HUBENÁK. 2008. *Dějiny státu a práva na území Slovenska*. Košice. ISBN 978-80-89346-02-8. s. 101.

Za tímto účelem došlo zkraje roku 1861 ke svolání Judexkuriální konference, během které došlo k přijetí tzv. Dočasných právních pravidel. Ty, mimo jiné, zajistily kontinuitu mezi právním řádem před roku 1848 a po vydání Říjnového diplomu³³. Konference přirozeně neměla zákonodárnou moc, tudíž ani Dočasná právní pravidla nemohla mít sílu zákona – byla tak pouhým doporučením. Postupem času však skutečně došlo k jejich aplikaci soudními orgány, a tak se stala i závazná jakožto právní obyčej³⁴. Tomáš Gábriš nicméně dodává, že situace nebyla zcela černobílá, a že přes derogaci většiny ABGB, zůstala část ABGB zachována v platnosti, podobně jako řada císařských patentů z dob Bachova absolutismu³⁵. Zachována tak zůstala např. ustanovení o nabytí a převodu nemovitostí, která byla doplněna o převzetí rakouské legislativy o pozemkových knihách. Dědické právo pak konference upravila nově, avšak se zachováním ustanovení o fideikomisu³⁶.

V roce 1867 došlo vlivem vnitřních i vnějších tlaků k Rakousko-uherskému vyrovnání, čímž byla obnovena suverenita Uher a došlo k vytvoření dualistického státního útvaru, a to právě Předlitavska a Zalitavska³⁷. Zákonodárny sbor, tedy uherský sněm, pak v nadcházejících letech přijal řadu kodifikací, které měly nahradit chybějící nebo aktualizovat starší právní úpravu jednotlivých právních odvětví - v 70. až 80. letech 19. století došlo k přijetí zákona o zločinech a přečinech, trestního řádu, prozatímního občanského soudního řádu, exekučního řádu, obchodního zákoníku a v roce 1911 pak i definitivního občanského soudního řádu³⁸.

Na poli občanského práva hmotného však žádná celistvější kodifikace přijata nebyla, a to přesto, že již v roce 1869 bylo uherským Ministerstvem spravedlnosti nařízeno, aby byly

³³ MOSNÝ, Peter a Ladislav HUBENÁK. op. cit. s. 101.

³⁴ VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE, 2007. *Právní dějiny na území Slovenska*. Ostrava: Key Publishing. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-87071-43-4. s. 187.

³⁵ GÁBRIŠ, Tomáš, 2014. *Dočasné súdne pravidlá judexkuriálnej konferencie z roku 1861*. 2. prepr. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer. ISBN 9788080786014. s. 187.

³⁶ VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE. op. cit. s. 187.

³⁷ MOSNÝ, Peter a Ladislav HUBENÁK. op. cit. s. 108.

³⁸ VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE. op. cit. s. 188

zahájeny práce na vypracování osnovy obecné části občanského zákoníku³⁹. Soukromé právo tak bylo doplněno o dílčí předpisy, jako např. zákon o státních matrikách z roku 1884 a zákon o manželském právu z roku 1894. Koncem 90. let 19. století došlo ke zřízení Stálé komise k vypracování návrhu uherského všeobecného občanského zákoníku, který měl být souhrnným dílem vycházejícím z dosavadního obyčejového práva, dílčích zákonů v oblasti soukromého práva, judikatury, právní literatury a v neposlední řadě také moderních kodexů vyspělých zemí. První návrh včetně důvodové zprávy byl předložen v roce 1900 a vyznačoval se značnou mírou inspirace v novém německém občanském zákoníku (BGB)⁴⁰. Návrh nechával nedotčenou oblast manželského práva, která již byla upravena zmíněným zákonem z roku 1894. Zároveň nebyl původně zamýšlen k předložení v rámci legislativního procesu - měl vést zejména ke společenské diskuzi. Nakonec byl přece jen roku 1913 předložen dolní komoře uherského sněmu, ta jej však v roce 1915 vrátila k přepracování⁴¹. Jakékoliv další snahy pak definitivně zhatila první světová válka⁴².

Soukromoprávní úprava tak byla převážně určována obyčejovými normami, které vycházely z rozhodovací praxe soudů. Ta přitom často nebyla jednotná, a to včetně nejvyšší soudní instance - královské kurie. Za tímto účelem došlo v roce 1881 k zavedení procesního postupu, podle kterého měly být sporné případy posouzeny na plenárním zasedání všech civilních senátů královské kurie - takové rozhodnutí pak bylo závazné všechny senáty královské kurie, nikoliv však pro soudy nižší instance. Po přijetí již zmíněného občanského soudního řádu v roce 1911 pak získala královská kurie pravomoc vydávat rozhodnutí s právní mocí obecně závazné právní normy (kuriální decízie) - kromě jejich závaznosti pro všechny ostatní soudní

³⁹ MOSNÝ, Peter, Ladislav HUBENÁK. op. cit. s. 128.

⁴⁰ VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE. op. cit. s. 192.

⁴¹ GÁBRIŠ, Tomáš, Róbert ŠORL. *Občianské právo a Slovensku a unifikácia právneho poriadku v období prvej Československej republiky (1918-1938)*. In: MALÝ, Karel. a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Svazek 2. Nakladatelství Karolinum. 2010. ISBN 978-80-246-1718-3. s. 650.

⁴² MOSNÝ, Peter, Ladislav HUBENÁK. op. cit. s. 129.

instance bylo jejich účelem sjednocování právní úpravy a mohly být měněny jen zákonem, obyčejovým právem, případně plenárním rozhodnutím kurie⁴³.

Situace pak ještě více zkomplikovalo připojení Podkarpatské Rusi k Československu na základě tzv. malé smlouvy St. Germainské dne 10. září 1919, byť k faktické kontrole tohoto území došlo již v první polovině roku 1919⁴⁴. Přestože i zde dominovalo uherské obyčejové právo, je třeba v praxi Slovensko i Podkarpatskou Rus odlišovat a užívat spíše společné označení „zalitavské“ právo, nežli hovořit paušálně o „slovenském“ právu⁴⁵.

Tento stav byl tedy výchozím bodem právní úpravy zalitavské části nově vzniklé Československé republiky. Vedle relativně nedávno novelizovaného ABGB platného na české části území, přijala ČSR také původní soukromé uherské právo, které se skládalo, opomene-li relativně čerstvou kodifikaci civilního procesu, z hrstky zákonů, soudních rozhodnutí a zejména právních obyčejů. Zavacká sice připomíná, že uherské obyčejové právo bylo schopno lépe reagovat na měnící se požadavky doby⁴⁶, nicméně pro potřeby nově se rodícího státu představovala tato nejednotnost významnou překážku.

2.1.3. Hlučínsko

Přes hojně užívané spojení „právní dualismus“, byla skutečnost ještě o něco složitější. Připojení Hlučínska k Československé republice v roce 1920 a tamní užívání německého práva bylo již naznačeno výše. Marek Starý⁴⁷ pak jde v této otázce ještě dál a spíše, než o dualismu hovoří o právním trialismu. Upozorňuje přitom na skutečnost, že přes přijetí řady unifikačních

⁴³ VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE. op. cit. s. 188

⁴⁴ MALÝ, Karel, 2010. op. cit. s. 330.

⁴⁵ KOBER, Jan. op. cit. s. 18.

⁴⁶ ZAVACKÁ, Katarína. Právné systémy a tradície na Slovensku v období vzniku ČSR. *Historický časopis*. 1994. Ročník 42. Číslo 2. s. 215.

⁴⁷ STARÝ, Marek, 2018. Právní trialismus Československé republiky: k otázce recepce německého práva. In: *Zborník príspevkov zo IV. Ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie „Banskobystrická škola právnych dejín“*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. s. 70-79.

právních předpisů, v čele s inkorporačním zákonem č. 76/1920 Sb., kterým byl položen základ pro sjednocení hlučinského práva s rakouskou právní úpravou platnou na převažujícím území ČSR, zůstaly prvky německé právní úpravy místy přítomny. Starý pak současně neguje závěry jiných současných právních historiků⁴⁸, kteří bez dalšího hovoří o nahrazení práva německého právem rakouským.

Nezbývá tak než uzavřít tuto část práce s tím, že nová kodifikace soukromého práva měla vedle potřeby aktualizovat a modernizovat soukromé právo pro dobu raného 20. století rovněž zamezit existující právní nejistotě způsobené odlišnostmi v historickém vývoji jednotlivých částí území první republiky po roce 1920.

2.2. Různé způsoby unifikace práva

Od počátku existence nového státního zřízení bylo zřejmé, že dualismus, resp. trialismus právní úpravy soukromého práva není z dlouhodobého hlediska udržitelný. Převažovaly přitom dva hlavní proudy - ti, kteří volali po uzpůsobení ABGB novému kontextu samostatné Československé republiky, a ti, kteří naopak požadovali důraznější revizi ABGB, ne-li jeho nahrazení novým kodexem⁴⁹.

Přitom ještě za monarchie mělo dojít k utajené schůzce Aloise Rašína, Ferdinanda Pantůčka, Milana Hodži a Ivana Dérera ve Vídni, na které měl budoucí první předseda Nejvyššího správního soudu Ferdinand Pantůček⁵⁰ vznést návrh, podle kterého by recepčním zákonem došlo k plošné účinnosti ABGB napříč všemi částmi ČSR a současně k okamžité pozbytí účinnosti původního uherského práva. Pantůček přitom rovněž sepsal návrh politického

⁴⁸ Mezi nimi např. prof. JUDr. PhDr. Tomáše Gábriše, PhD., LL.M., MA nebo doc. JUDr. Bc. Miriam Laclavíkové, PhD., univ. prof.

⁴⁹ Na jedné straně stojí návrh Ministerstva spravedlnosti opatřit pouhý předklad ABGB, na druhé pak kritika tohoto postupu Krčmářem či Svobodou a jejich volání po zevrubnější revizi ABGB, blíže viz např. KRČMÁŘ, Jan. 1946. *Občanské právo I.* Praha. s. 37.

⁵⁰ Národní shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1935-1938, 92. schůze (15. dubna 1937)

zákona, tedy jakousi dočasnou ústavu, a řadu dalších nezbytných předpisů, s tím, že se ke sjednocení předlitavského a zalitavského práva stavěl otevřeně a *a priori* nevylučoval žádnou možnost⁵¹. Ivan Dérer, který informaci o Pantůčkově návrhu na radikální sjednocení právních řádů na jednání Poslanecké sněmovny v dubnu 1937 zmínil, zároveň uvedl, že “... *sjednotenie, aké navrhoval Pantůček, bolo by na veľmi dlhú dobu, snád' i na roky, prakticky neúčinné a spôsobiloby skorej chaos ako žiaducnú jednotu a právnu bezpečnosť*”⁵².

Jak však trefně podotýkají Tomáš Gábriš a Róbert Šorl, takové provedení by bylo až příliš jednoduché, ne-li zcela naivní - patrně v žádném evropském státě, kde byla otázka nejednotnosti právního řádu po první světové válce řešena, nebylo možné postupovat takto přímočaře, a to nehledě na skutečnost, že tamní územní či jazykové podmínky by takovému postupu byly nakloněny daleko více, než výchozí stav ČSR⁵³.

Tak například v historické oblasti Alsaska-Lotrinska, která byla po první světové válce přičleněna k Francii⁵⁴, platila až do roku 1924 ustanovení německého soukromého práva, a i přes následné zavedení francouzského *Code civil*, byla některá původní německá ustanovení - obecně považována za vyspělejší - ponechána v platnosti⁵⁵.

Jako druhý extrém pak lze zmínit Polsko. Se znovuoobením samostatné polské státnosti po konci první světové války totiž bylo jeho území rozděleno do celkem pěti vlivových sfér, alespoň tedy, co se soukromého práva týče. Vedle německého práva zde rovněž platilo právo francouzské, ruské, rakouské a ojedinele i uherské⁵⁶. Během meziválečného období,

⁵¹ Blíže o Pantůčkovu návrhu politického zákona VOJÁČEK, Ladislav, 2018. *První československý zákon: pokus o opožděný komentář*. Praha: Wolters Kluwer. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-185-9.

⁵² Národní shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1935-1938, 92. schůze (15. dubna 1937)

⁵³ GÁBRIŠ, Tomáš, RÓBERT ŠORL. op. cit. s. 662.

⁵⁴ Část tohoto území Francie ztratila v prusko-francouzské válce roku 1871.

⁵⁵ JULLIOT DE LA MORANDIÈRE, Léon, 1927. The Legal System of Alsace-Lorraine. *Journal of Comparative Legislation and International Law* [online]. 9(1), 100-110 [cit. 2023-05-24].

⁵⁶ WAGNER, Wenceslav J., 1990. LEGAL PROBLEMS OF INTER-WAR POLAND (1918–1939). *The Polish Review*. 35(1), 27-36.

podobně jako v Československu, se podařilo přijmout jen dílčí soukromoprávní předpisy a na konečnou kodifikaci soukromého práva se tak v Polsku čekalo až do roku 1964⁵⁷.

Tyto praktické příklady lze opět pojmenovat výstižnou poznámkou Gábriše a Šorla, kteří v souvislosti s unifikačními pracemi po první světové válce hovoří o dvou skupinách státních celků - těch, kde bylo právní jednotnosti dosaženo pouhou asimilací, např. právě v popsaném Alsasku-Lotrinsku, a těch, kde z důvodu větší roztržitosti, bylo třeba jednotnosti dosáhnout podstatně složitějším procesem kodifikace⁵⁸.

A tak již prakticky po revolučním roku 1918 přišlo Ministerstvo spravedlnosti v roce 1919 v čele s ministrem Františkem Soukupem, a v praxi ho doplňujícím referentem Antonínem Hartmannem, s návrhem osnovy, která sestávala z oficiálního překladu ABGB, rozšířenou o úpravu soukromého práva stojící mimo ABGB v rámci samostatných zákonů, a současně i o specifika původní uherské úpravy⁵⁹.

Přínos osnovy, pojmenované právě po referentu Hartmannovi, byl hodnocen rozporuplně. Ve svém stanovisku k Hartmannově osnově se Jan Krčmář a Emil Svoboda od tohoto způsobu unifikace soukromého práva odklonili směrem k zevrubnější revizi ABGB, resp. ke zřízení komise, která by se touto revizí zabývala⁶⁰. Krčmář pak v roce 1928 o této iniciativě sám napsal, *“[v]yžádané posudky o této osnově, uznávající četné její přednosti, vyzněly, tuším, převážně v ten rozum, že by revise měla být pronikavější”*⁶¹. V praxi však osnova posloužila jako užitečný aplikační nástroj pro české úředníky, kteří byli pověřeni výkonem státní správy na Slovensku.

⁵⁷ MALEC, Dorota, 2011. Die Versuche zur Kodifikation des bürgerlichen Rechts in Polen in Zwischenkriegszeit. Das Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch in den Arbeiten der polnische Kodifizierungskommission. s. 143. In: DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, s. 138-154. ISBN 978-80-7357-753-7.

⁵⁸ GÁBRIŠ, Tomáš, Róbert ŠORL. op. cit. s. 662.

⁵⁹ KRČMÁŘ, Jan. Unifikační snahy v prvním desetiletí republiky, *Právník*, 1928. Ročník 67. s. 564.

⁶⁰ KUKLÍK, Jan, 2008. *Profesor Jan Krčmář: pozapomenutá osobnost pražské civilistiky*. V Praze: Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Memorabilia iuridica. ISBN 978-808-7146-064. s. 59

⁶¹ KRČMÁŘ, Jan, 1928. op. cit. s. 564.

Tím docházelo, byť neoficiální a státem přímo nepodporovanou cestou, k postupnému pronikání původního předlitavského práva na území Zalitavska⁶².

Již z výše popsaných snah o novelizaci ABGB je zjevné, že jakýkoliv zásah do právní úpravy zpravidla vedl ke střetu dvou názorových táborů - konzervativní části, která byla vůči jakýmkoliv větším změnám skeptická, a naopak progresivnější části, která požadovala zevrubnější postup a revizi. Jak tomu tak chodí, objevily se rovněž hlasy, které preferovaly určitý kompromis. Oproti novelizaci ABGB však situaci v ČSR současně komplikovala problematika právního dualismu. Nešlo tak pouze o vyřešení otázky, jak novelizovat soukromoprávní předpisy, nýbrž i o nalezení způsobu, jak těmito předpisy sjednotit různorodou právní úpravu napříč Československem. Protože se žádné řešení nejevilo jako jediné vhodné, uvažovalo se nad jedním z následujících možných postupů⁶³:

1. rozšíření ABGB na celé území státu
2. revize ABGB a následné rozšíření na celé území státu
3. částečná unifikace s přihlédnutím k místním zvláštnostem
4. úplná unifikace procesem tzv. amalgamace, bez modernizačních úprav
5. úplná unifikace s modernizačními úpravami
6. kodifikace nového právního řádu

⁶² DVOŘÁK, Jan, David FALADA. Snahy o unifikaci soukromého právní civilistika v meziválečném období. s. 719-740. In: MALÝ, Karel. a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Svazek 2. Nakladatelství Karolinum. 2010. ISBN 978-80-246-1718-3.

⁶³ GÁBRIŠ, Tomáš, 2011. Revízia vecného a záväzkového práva v procese unifikácie československého občianskeho práva v rokoch 1918-1938. s. 108. In: DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 978-80-7357-753-7.

2.3. Zákonodárství v oblasti občanského práva v počátcích ČSR

Při diskuzi o snaze kodifikovat soukromé právo v období před 2. světovou válkou je rovněž nutné připomínat, že dlouhotrvající a s historickým nadhledem si dovolím tvrdit i bezvýsledné práce na přípravě nové podoby občanského zákoníku ještě neznamenal, že by v oblasti soukromého práva nedošlo od roku 1918 k žádným zásadním změnám. Zde posuzované období zaznamenalo několik předpisů, které unifikovaly úpravu jednotlivých institutů soukromého práva, byť často ojediněle a v dosti izolovaných odvětvích.

2.3.1. Rozlukový zákon

Za první zásadní legislativní počín po vzniku samotného československého státu je považován tzv. rozlukový zákon⁶⁴. Situace na poli manželského práva se přitom nijak nevyomykala obecným soukromoprávním poměrům, neboť i zde se projevovaly problémy spojené s právním dualismem.

Jistou zajímavostí je, že výchozí návrh⁶⁵ na úpravu manželského práva byl předložen jako v pořadí první sněmovní tisk Revolučního národního shromáždění, a to již na historicky první schůzi 14. listopadu 1918⁶⁶. Původní návrh byl následně upraven. Janem Krčmářem a Emilem Svobodou, a to na základě výzvy předkladatele návrhu Václava Boučka⁶⁷. Krčmářova role spočívala nejen v rozšíření původně stručné, šesti paragrafové verze, ale i v revizi a umírnění na tehdejší dobu radikálních návrhů Boučka⁶⁸. Oproti obligatornímu civilnímu sňatku⁶⁹ tak

⁶⁴ Zákon č. 320/1919 Sb. z. a n., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství

⁶⁵ Národního shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1918-1920. Tisk 1. Návrh dra. Boučka a soudr., aby vydán byl zákon, kterým se mění některá ustanovení zákona občanského o právu manželském.

⁶⁶ Národní shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1918-1920, 1. schůze (14. listopadu 1918).

⁶⁷ Václav Bouček byl členem České strany pokrokové. Již v roce 1906 publikoval článek *Proč se domáháme reformy práva manželského?*, ve kterém volá po sekularizaci sňatku a zavedení obligatorního civilního sňatku – viz BOUČEK, Václav, 1916. *Proč se domáháme reformy práva manželského?* Praha: Ústřední spolek českých žen.

⁶⁸ KUKLÍK, Jan, 2008. op. cit. s. 58.

⁶⁹ Národního shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1918-1920. Tisk 1. Návrh dra. Boučka a soudr., aby vydán byl zákon, kterým se mění některá ustanovení zákona občanského o právu manželském.

návrh počítal s fakultativním civilním sňatkem. Z pohledu unifikace právní úpravy v ČSR pak lze za důležité považovat odstranění původního ust. § 5, který stanovil, že “[z]ákon tento nabývá účinnosti dnem vyhlášení a nevztahuje se na Slovensko”⁷⁰. Na tomto místě se však sluší upozornit, že podle uherského práva platného na Slovensku byl civilní sňatek obligatorní formou manželství již od přijetí zák. čl. XXXI:1894 o právu manželském. Boučkova úprava by tak technicky vzato obě úpravy sjednotila.

V upravené podobě byl návrh zákona předložen jako sněmovní tisk č. 298, následně ještě rozšířen o dodatečnou zprávu právního výboru (tisk č. 1007)⁷¹. Projednávání zákona pak proběhlo 20. až 22. května 1919. Předkladatel Václav Bouček ve své úvodní řeči zmínil zejména odklon od původně zamýšleného obligatorního civilního sňatku k fakultativnímu, a naznačil přitom, že šlo o ústupek katolickým politikům. Bouček, jakoby se snažil tento neúspěch mírnit, opakoval, že “[f]akultativní sňatek znamená také průlom do zásady odluky státu od církve”⁷². Lidovečtí poslanci, v čele s Karlem Novotným, se i přes odklon návrhu od původně zamýšleného obligatorního civilního sňatku ostře vymezovali proti předložené úpravě rozluky manželství. Novotný například namítal, že rozluka může mít neblahý vliv na vývoj dětí, a kritizoval návrh pro jeho absentující revizi odpovídajících alimentacních ustanovení ABGB⁷³.

Rozluku manželství, a to i pro církevní sňatky, se nakonec podařilo prosadit a návrh zákona přijmout a publikovat ve Sbírce zákonu jako zákon č. 320/1919 s účinností od 13. června 1919. V praxi pak rozlukový zákon sjednotil původní rakouský a uherský právní řád v tom ohledu, že prvních 12 paragrafů zákona zavádějící fakultativní civilní sňatek, platilo i pro území

⁷⁰ Národního shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1918-1920. Tisk 1. Návrh dra. Boučka a soudr., aby vydán byl zákon, kterým se mění některá ustanovení zákona občanského o právu manželském.

⁷¹ Zasedání Národního shromáždění československého roku 1919. Tisk 1007. Dodatečná zpráva právního výboru o návrhu zákona na reformu manželského práva.

⁷² Národní shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1918-1920, 51. schůze (20. května 1919).

⁷³ Tamtéž.

Slovenska - nově tak již civilní sňatek nebyl na Slovensku nutností, nýbrž jednou ze dvou možností.

Namísto větší právní jistoty napříč celým státem však tato úprava vedla k aplikačním problémům, neboť slovenští církevní představitelé, kteří se od roku 1895 svatebních obřadů neúčastnili, pochopili novelu do jisté míry jako návrat platnosti původních kanonických předpisů, které však byly v rozporu s obsahem i smyslem rozlukového zákona⁷⁴. Oproti původnímu, byť příliš stručnému a zjevně nedostačujícímu návrhu Václava Boučka, tak nakonec přijatá podoba novely vedla ještě k většímu prohloubení odlišností v českém a slovenském právu.

Co se týče podmínek rozluky, ke snaze o unifikaci pravidel ani nedošlo - úprava zůstala i po novele nejednotná, což i nadále působilo praktické problémy. Jak uzavírají Ladislav Vojáček a Karel Schelle, rozlukový zákon způsobil spíše než posun v unifikaci alespoň jedné z oblastí soukromého práva, komplikaci v podobě ještě většího zabřednutí do problému právního dualismu⁷⁵.

S nedostatky přijaté úpravy se zákonodárci vypořádávali po zbytek trvání první republiky. V roce 1924 byla zákonem č. 113/1924 Sb., účinnost rozlukového zákona rozšířena na území Podkarpatské Rusi⁷⁶. Až v roce 1937 pak byl přijat zákon č. 98/1937 Sb., o platnosti sňatků uzavřených v době od 28. října 1918 do 13. července 1919 na území Slovenska nebo

⁷⁴ MALÝ, Karel, 2010. op. cit. s. 282.

⁷⁵ VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE. op. cit. s. 272

⁷⁶ Zákon č. 113/1924 Sb., kterým se mění § 113, odst. 3., uh. zák. čl. ze dne 9. prosince 1894, č. XXXI., o manželském právu, a §§ 51 a 59, odst. 2., uh. zák. čl. ze dne 9. prosince 1894, č. XXXIII., o státních matrikách, pak § 30 zákona ze dne 22. května 1919, č. 320 Sb. z. a n., o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství.

Podkarpatské Rusi pouze před duchovním správcem, kterým měla být zhojena neplatnost více než 9.000 svazků uzavřených v předmětném období před církevními představiteli⁷⁷.

2.3.2. Další dílčí změny soukromého práva v raném období první republiky

Vedle rozlukového zákona se současně v počátcích existence ČSR podařilo novelizovat ABGB zákonem č. 447/1919 Sb., kterým se snižuje věk nezletilosti. Důvodová zpráva zákona⁷⁸, stejně jako samotné projednávání zákona⁷⁹, vykazují zrcadlově obrácený průběh legislativního procesu od toho, k čemu došlo při schvalování rozlukového zákona - návrh zákona byl schválen bez jakéhokoliv rozpravy. Snadnost projednání návrhu jako by symbolizovala vcelku jednoduché, a ostatně i vcelku logické, řešení právní duality. Zavedena byla hranice zletilosti 21 let, přičemž se zákonodárce s otázkou právního dualismu vypořádal tak, že uvedl *“Nezletilí jsou ti, kdož nedokončili dvacátého prvního roku svého věku. Tím mění se § 21 a § 275 ob. z. obč. a uh. zák. čl. XX: 1877 a XXIII: 1874 § 1 a zák. čl. uher. XXXI z r. 1894 § 129.”*

Zákon tak, na rozdíl od rozlukového zákona, výslovně provedl změnu obou hlavních právních řádů. To byla v oblasti zákonodárství světlá výjimka, jak upozornil budoucí první ministr unifikací, Milan Hodža, když připomněl, že z důvodu nedostatku platforem pro sjednocování právního řádu často nově přijímaná legislativa sice neopomíjí rušit či nahrazovat původní rakouské zákony, nikterak však již nezohledňuje situaci na území původních Uher⁸⁰.

⁷⁷ Národní shromáždění, Senát Národního shromáždění, 1937-1938. Tisk 416. Zpráva ústavně-právního výboru o vládním návrhu zákona (tisk 371) o platnosti sňatků uzavřených v době od 28. října 1918 do 13. července 1919 na území Slovenska a Podkarpatské Rusi jen před duchovním správcem.

⁷⁸ Zasedání Národního shromáždění československého roku 1919. Tisk 590. Vládní návrh. Zákon, kterým se snižuje věk nezletilosti.

⁷⁹ Národní shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1918-1920, 67. schůze (23. července 1919).

⁸⁰ ZAVACKÁ, Katarína. op. cit. s. 221.

K žádným dalším zásadním změnám na poli soukromého práva v raném období první republiky již nedošlo⁸¹.

⁸¹ Literaturou často zmiňovaný zákon č. 179/1924 Sb., zákon o svěřectví, resp. zákon č. 56/1928 Sb., zákon o osvojení nekvalifikují jako předpisy rané první republiky; zákon č. 155/1921 Sb., kterým se mění ustanovení §u 1154 b) obč. zákoníka pak sice nahrazoval dvě ustanovení ABGB, avšak svým významem je pro účely této práce zanedbatelný.

3. Ministerstvo unifikací

Stěžejní a zároveň naprosto ojedinělou roli mělo ve snaze o sjednocení československé právní úpravy soukromého práva sehrát ministerstvo pro sjednocení zákonů a organizace správy (dále jen “ministerstvo unifikací”) zřízené zákonem č. 431/1919 Sb.

3.1. Zřízení ministerstva

Větší míra iniciativy směrem ke zřízení úřadu, který by koordinoval unifikační snahy, přicházela ze slovenské strany, konkrétně Slovenského klubu v Národním shromáždění⁸². To je vcelku pochopitelné, neboť Slovensko se muselo vyrovnat s existencí svého obyčejového práva, resp. kuriálních decízií, které byly stále více prostupovány úpravou rakouskou⁸³. Při samotném projednávání návrhu zákona pak Milan Hodža, budoucí ministr unifikací, tuto skutečnost doplnil slovy: “*My tohoto času neznáme důležitějšíj surnejšej úlohy v zájme štátnej politiky, než unifikáciu práva, administrativy a unifikáciu ve všetkých odvetviach štátneho a hospodárskeho života*”⁸⁴.

Objevily se však i hlasy, které existenci ministerstva od počátku kritizovaly. Adolf Stránský⁸⁵, ministr obchodu ve vládě Karla Kramáře, vystoupil při projednávání s tvrzením, že spíše než o “ministerstvo pro unifikaci” bude nový úřad “ministerstvem proti unifikaci”⁸⁶. Stránský zdůrazňoval, že moc zákonodárná, v tomto případě v podobě unifikace právního řádu, náležela výlučně Národnímu shromáždění, a nemělo by tak docházet k ingerenci moci výkonné, skrze nově zřízené ministerstvo, právě do moci zákonodárné.

⁸² GÁBRIŠ, Tomáš. op. cit. s. 106.

⁸³ ZAVACKÁ, Katarína. op. cit. s. 221.

⁸⁴ Národní shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1918–1920, 66. schůze (22. července 1919).

⁸⁵ Adolf Stránský byl jedním z čelních představitelů Československé národní demokracie, strany prvního předsedy vlády ČSR Karla Kramáře, ve které byli zastoupeni i Hodžovi agrárníci. V roce 1919 však Kramářova vláda padla a národní demokraté skončili v opozici, zatímco agrárníci usedli ve vládě sociálního demokrata Vlastimila Tusara, srov. OLIVOVÁ, Věra, 2012. Dějiny první republiky. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše. ISBN 978-80-86107-47-9. s. 97.

⁸⁶ Národní shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1918–1920, 66. schůze (22. července 1919).

Tuto Stránského obavu ještě vcelku jednoduše vyvrátil sám Hodža, když uvedl, že roli výkonné přeci náleží zákonodárná iniciativa, nicméně další ze Stránského kritik byla výstižnější, a jak se s odstupem času ukázalo, pravdivější. Stránský totiž nadnesl téma případných kompetenčních sporů, resp. určité vyprazdňování působnosti ostatních ministerstvech, pokud budou veškeré své návrhy zákonů nejprve muset konzultovat s tímto nově zřízeným ministerstvem. Dále pak odmítl tvrzení, že ministerstvo má svou funkci plnit jen dočasně⁸⁷, dokud nebudou vyřešeny nejpálčivější problémy plynoucí z právního dualismu. Stránský tak zřízení ministerstva kritizoval nejen pro další byrokracii, a tedy i průtahy v legislativní činnosti, jakož i nutnost vynaložit vysoké náklady na podpůrný úřednický aparát, ale současně i pro nedostatečnou vizi toho, jak dlouho má vlastně ministerstvo fungovat, a tedy konečně i toho, co vlastně má být úlohou ministerstva.

Stránský pak trefně poznamenal:

“Dovedu si predstaviti, že pan referent si myslí, že za niekoľik let bude správa a zákonodárství provedeno tak jednoduše, že nebudeme musit více toho dbáti, ale, velectění přátelé, já pochybuji, že Slovensko setře snad tak brzy svůj svéráz, svůj charakter lidový, národní atd., tam budou ještě dlouhá léta jiné poměry než u nás a s touto růzností poměrů se bude muset počítati, a proto pro mne toto ministerstvo není přechodné, nýbrž bude velmi dlouho trvati”.

Přes tuto Stránského kritiku neměla rozprava delšího trvání a návrh zákona tak byl vcelku rychle přijat - předložen byl 10. července 1919 a schválen 22. července 1919.

⁸⁷ V ust. § 1 návrhu zákona se mimo jiné uvádělo “Ministerstvo toto je dočasné a jeho působnost skončí, až provede vytčený úkol”

3.2. Působnost Ministerstva unifikací

Ministerstvo bylo tvořeno prezidiem, právním odborem, který měl na starosti otázky politicko-finanční, a tzv. druhým odborem, tedy odborem soudním, který sestával z trestního a civilního oddělení⁸⁸. Do čela ministerstva byl jmenován Milan Hodža, který funkci ministra zastával do května roku 1920.

Ministerstvo zřídilo speciální komise právních expertů na Slovensku za účelem přípravy jednotlivých právních předpisů⁸⁹. Zároveň se jeho příslušníci účastnili sjezdů právníků, např. druhého sjezdu slovenských právníků v roce 1920, stejně jako třetího sjezdu v roce 1922⁹⁰. Rovněž pak ministerstvo publikovalo sbírky důležitých právních předpisů platných na Slovensku a v Podkarpatské Rusi - první z nich se zabývala úpravou společností s ručením omezeným pro nedostatek tamní obchodněprávní úpravy⁹¹. Samotné ministerstvo tyto kroky hodnotilo pozitivně, když připomínalo, že legislativní práce probíhaly v úzkém kontaktu se slovenskou a podkarpatoruskou praxí, což mělo obzvláště pozitivní vliv na přípravu rozsáhlejších předpisů jako např. návrh občanského nebo trestního zákoníku⁹². Pozdější ministr unifikací Ivan Markovič pak přiznal, že ministerstvo kladlo na vývoj na Slovensku zvláštní důraz, když dávalo vládě podnět k vedení diskuzí o aktuálních palčivých otázkách a tématech na Slovensku⁹³. Ne nadarmo se ministerstvu přezdívalo “slovenským právním úřadem” v Praze⁹⁴.

⁸⁸ GÁBRIŠ, Tomáš. a Róbert ŠORL. op. cit. s. 665.

⁸⁹ ZAVACKÁ, Katarína. op. cit. s. 221

⁹⁰ GÁBRIŠ, Tomáš. a Róbert ŠORL. op. cit. s. 665.

⁹¹ Zprávy ministerstva unifikací. *Právny obzor*. 1922. Číslo 6. s. 186-187.

⁹² HONS, Antonín. Postavení Slovenska v zákonodárství republiky. Publikácie ministerstva pre sjednotenie zákonov a organizácie správy. *Právny obzor*. 1926. Ročník 9. Číslo 2. s. 31.

⁹³ MARKOVIČ, Ivan. O činnosti unifikačného ministerstva v poslednom vládnom období (1922-1925). Prejav ministra Dr. Ivana Markoviča pri odchode z ministerstva unifikácie, dňa 11. decembra 1925. *Právny obzor*. 1925. Ročník 8. Číslo 5. s. 325-339.

⁹⁴ KOBER, Jan. op. cit. s. 25.

Na pozdější fungování ministerstva mělo do značné míry vliv vládní nařízení č. 501/1921 Sb.⁹⁵, tedy prováděcí nařízení k zákonu č. 431/1919 Sb. Nařízení v první řadě v ust. § 1 stanovilo, že ministerstvu přísluší *“pracovati a podávati návrhy zákonův a nařízení, kterými mají býti sjednoceny právní normy, ponechané v platnosti zákonem ze dne 28. října 1918, čís. 11 Sb. z. a n., pokud jsou dosud plátny a nesjednoceny”*. Zásadní je pak negativní vymezení působnosti ministerstva v ust. § 2 nařízení:

Působnost zmíněná v §u 1 netýče se zejména:

- a) případů, kdy určité právní poměry jsou dosud upraveny právními normami toliko jednoho z obou převzatých právních řádů (rakouského a uherského);*
- b) případů, ve kterých nejde jen o sjednocení dosavadních právních předpisů, nýbrž o jejich reformu;*
- c) zákonův a nařízení, upravujících nové právní poměry, vzniklé po 28. říjnu 1918;*
- d) nařízení, která budou vydána, aby se provedly zákony sjednocené.*

Role ministerstva tímto byla výrazně oslabena, a jak později uvedl jeho ministr Ivan Markovič při svém odchodu z ministerstva v roce 1925, z ministerstva se stal jakýsi konzultační orgán pro ostatní ministerstva. Poté, co vláda přijala pracovní řád ministerstva unifikací, zůstalo v jeho výlučně gesci pouze příprava několika norem týkajících se státního občanství, užívání a změny jména, pobytu cizinců, daňového zákonodárství a konečně osnova zákona o občanském soudním řízení⁹⁶.

⁹⁵ Nařízení vlády republiky Československé č. 501/1921 Sb., jímž se provádí zákon ze dne 22. července 1919, čís. 431 Sb. z. a n., o zřízení ministerstva pro sjednocení zákonodárství a organisace správní v Československé republice.

⁹⁶ MARKOVIČ, Ivan. op. cit. s. 325-339.

Co se týče konkrétních unifikačních výsledků, podařilo se ministerstvu předložit právě návrh občanského soudního řádu, který primárně vycházel z rakouské úpravy z roku 1895, zároveň však byl rozšířen o osvědčená ustanovení pozdějšího uherského předpisu z roku 1911⁹⁷. Konečná podoba osnovy byla ministerstvem publikována roku 1931, s jejím předložením Národnímu shromáždění se však otálelo až do dokončení návrhu občanského zákoníku. K jejímu přijetí nikdy nedošlo.

3.3. Role Ministerstva unifikačí ve vztahu k přípravě nového občanského zákoníku

Ministerstvo unifikačí stálo od svého počátku v pozici určitého konkurenta Ministerstva spravedlnosti. V nově vzniklém státě trpícím právním dualismem se příprava unifikačních předpisů dotýkala všech významných právních oborů. Za účelem naplnění poslání Ministerstva unifikačí stanoveném v ust. § 1 zřizovacího zákona, tedy *“aby sjednoceny byly zákony a správa v celém území Československé republiky”*, by se tedy teoreticky ministerstvo mělo podílet na valné většině připravovaných předpisů. Tím by tak, jak ostatně uvedl Stránský, došlo k odčerpání působnosti ostatních ministerstev. Jak však bylo naznačeno výše, došlo spíše k opačnému scénáři, když prováděcím nařízením byla většina myslitelné agendy unifikačnímu ministerstvu odebrána na úkor ostatních ministerstev - především pak Ministerstva spravedlnosti.

Kober dokonce přichází s myšlenkou, že právě snaha uzurpovat si přípravu nového občanského zákoníku pro sebe, vedlo Ministerstvo spravedlnosti k prosazování revize soukromého práva, namísto jeho pouhého sjednocení⁹⁸. Nařízením č. 501/1921 Sb., resp. negativním vymezením působnosti Ministerstva unifikačí uvedeném výše, bylo mimo jiné stanoveno, že působnost ministerstva se netýká *“případů, ve kterých nejde jen o sjednocení*

⁹⁷ GÁBRIŠ, Tomáš, Róbert ŠORL. op. cit. s. 667.

⁹⁸ KOBER, Jan. op. cit. s. 24.

dosavadních právních předpisů, nýbrž o jejich reformu". Novelizace soukromého práva, které sice současně vyžadovala sjednocení právní úpravy, avšak oficiální byla nazvána reformou, tak podle těchto pravidel již nebyla v působnosti Ministerstva unifikací. I kdyby se však technicky vzato nejednalo o reformu, byl osud Ministerstva unifikací ve vztahu k přípravě nového občanského zákoníku zpečetěn. Jak totiž již bylo popsáno výše, již v roce 1919 byla Ministerstvem spravedlnosti publikována Hartmannova osnova, a protože prováděcí nařízení v ust. § 5 stanovilo, že *“pokud některá ministerstva již sama zahájila práce... jest tomuto ministerstvu poskytnouti co nejširší účast na jich dokončení”*, měla být role Ministerstva unifikací striktně poradní.

Jak bude dále popsáno, pracovníci ministerstva se účastnili významných zasedání jednotlivých revizních komisí, nadále sbírali podklady a materiály a poskytovali svůj aparát a prostředky za účelem konečné přípravy návrhu občanského zákoníku⁹⁹. Odhlédneme-li od hrstky legislativních oblastí, které, jak bylo uvedeno výše, byly pracovním řádem svěřeny do výlučné působnosti Ministerstva unifikací, pak zbytek samostatné činnosti ministerstva spočíval v přípravě právních předpisů určených pouze pro území Slovenska a Podkarpatské Rusi - nešlo přitom ani tak o vlastní tvůrčí iniciativu, jakož spíše o překládání původních uherských předpisů, resp. recipovaných rakouských předpisů do slovenštiny¹⁰⁰.

Lze tak shrnout, že ministerstvo, které vzniklo z iniciativy slovenských zákonodárců, si po dobu své existence drželo relativně silné postavení na Slovensku, v celorepublikovém měřítku se mu však prosadit nepodařilo. Slova Adolfa Stránského o specifikách slovenského prostředí v kontextu představ o rychlém a snadném sjednocení českého a slovenského právního řádu, jakož i jeho troufalé tvrzení o *“ministerstvu proti unifikaci”*, se nakonec ukázala

⁹⁹ MARKOVIČ, Ivan. op. cit.

¹⁰⁰ GÁBRIŠ, Tomáš, Róbert ŠORL. op. cit. s. 667.

přinejmenším jako trefná. Ve vztahu k tématu této práce nicméně epizoda okolo Ministerstva unifikací pomohla vyjasnit zásadní otázku - kdo a jak bude připravovat osnovu občanského zákoníku? Velice zjednodušeně řečeno - Ministerstvo spravedlnosti (skrze podvýbory revizní komise - subkomitety) a to formou revize stávající úpravy.

4. Práce na osnově československého občanského zákoníku v letech 1920 až 1931

Jak již bylo popsáno, Hartmannova osnova byla odbornou veřejností shledána jako nedostatečná, přičemž jako vhodnější bylo považováno vytvoření komise, která by provedla zevrubnou revizi¹⁰¹ - tzv. komitét pro přípravu osnovy. Komise byla tvořena univerzitními profesory, soudci i advokáty, kteří dospěli k názoru, že Hartmannova osnova měla být především podkladovým materiálem k samotné revizní a unifikační práci¹⁰². Především se pak komise na svých poradních zasedáních od 6. března do 19. června 1920 usnesla, že by mělo dojít k *mírné revizi* ABGB s přihlédnutím k právu slovenskému a podkarpatorskému, za současného reflektování společenského i hospodářského pokroku¹⁰³. Vráťím-li se k šesti metodickým postupům citovaných v kapitole 2.2, které se při unifikaci reálně nabízely, nabízí se tvrzení, že komise se rozhodla vybrat si od každého trochu.

4.1. Vznik subkomitétů a jejich obsazení

Zároveň pak komise na svém zasedání dne 16. června 1920 rozhodla o vytvoření celkem čtyř subkomitétů, které měly být vedeny předními civilisty a měly na starost přípravu osnovy podle jednotlivých částí ABGB¹⁰⁴. Po další poradě komise ze dne 15. listopadu 1920 byl zřízen ještě pátý subkomitét¹⁰⁵. V čele jednotlivých subkomitétů stanuli Jan Krčmář, odpovědný za revizi obecné části, obligačního práva a třetího dílu ABGB, Miroslav Stieber, kterému byla svěřena většina věcných práv, Bruno Alexander Kafka, mající na starost rodinné právo, Emil

¹⁰¹ KUKLÍK, Jan, 2011. Pokus o přijetí československého občanského zákoníku 1918-1948. s. 94. In: DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 978-80-7357-753-7.

¹⁰² GÁBRIŠ, Tomáš, 2011. op. cit. s. 108.

¹⁰³ GÁBRIŠ, Tomáš, Róbert ŠORL. op. cit. s. 667.

¹⁰⁴ KOBER, Jan. op. cit. s. 26.

¹⁰⁵ GÁBRIŠ, Tomáš, Róbert ŠORL. op. cit. s. 667.

Svoboda, revidující ust. § 531-824 ABGB a konečně v čele pátého subkomitétu stojící Egon Weiss, který vedl práce na revizi ust. § 1045-1341¹⁰⁶.

Vedle výše zmíněných referentů, byli v subkomitétách zastoupeni i soudci, notáři, advokáti nebo zástupci ministerstev. Za Ministerstvo spravedlnosti byl ve většině subkomitétu přítomen již zmiňovaný Antonín Hartmann, jemuž náleželo celkové vedení prací¹⁰⁷. Ministerstvo unifikací zastupoval Augustín Ráth¹⁰⁸. Účast v subkomitétách byla velice prestižní a pro jednotlivé členy byla skvělou příležitostí ke kariéernímu i společenskému zviditelnění. To s sebou automaticky přinášelo zvýšený zájem nejen ze strany potenciálních členů, ale i ze strany jednotlivých referentů k dosazení svých favoritů a stoupců, za účelem posílení vlastního postavení. Přestože tak subkomitétu na první dojem působily jako skupiny sdružující odborníky z rozličných právních odvětví, měli často jednotliví referenti takřka úplnou kontrolu nad fungováním toho či onoho subkomitétu. O to více tak byly ve vztahu k reviznímu snažení důležité a stěžejní postavy jednotlivých referentů¹⁰⁹. Ostatně Krčmářem vedený subkomitét se až na výjimky scházel v jeho bytě¹¹⁰.

4.2. Prvotní snahy a výsledky subkomitétů

Práce subkomitétů zprvu narážely především na praktické problémy - chybějící odbornou literaturu, nedostatek společných prostor pro konání schůzí, či absenci překladů zalitavského práva. Poslední bod pak působil obtíže zejména v tom ohledu, že jedním z cílů revizní komise bylo při práci zohledňovat specifika uherského práva. Členové subkomitétů, kteří až na naprosté

¹⁰⁶ KUKLÍK, Jan, 2011. op. cit. s. 95.

¹⁰⁷ GÁBRIŠ, Tomáš, Róbert ŠORL. op. cit. s. 673.

¹⁰⁸ Augustín Ráth byl slovenský právník, odborný přednosta Ministerstva unifikací a od roku 1921 děkan Právnické fakulty Univerzity Komenského a rektor Univerzity Komenského, srov. VOZÁR, Jozef. Augustín Ráth – prvý dekan Právnickej fakulty Univerzity Komenského (K storočnici založenia právnickej fakulty). *Právnické listy*. 2021. Ročník 10. Číslo 2. s. 19.

¹⁰⁹ KOBER, Jan. op.cit. s. 28.

¹¹⁰ KUKLÍK, Jan, 2008. op. cit. s. 60.

výjimky maďarštinu neovládali, tak byli zpomalení čekáním na překlady, kterým se jich nakonec ne vždy dostalo¹¹¹.

Jako nejpálčivější problém se však ukázal rozsah a způsob, jakým jednotlivé subkomitety přistoupili k revizi ABGB. Nejednotná metodika revize pak v praxi vedla k tomu, že zatímco Svobodou vedený subkomitét pro dědické právo přišel s překladem ABGB doplněným o drobné revize, které však ničím nenarušovaly samotný systém soukromého práva, subkomitety pro obligační právo, resp. pro věcná práva, zohlednily při své práci i otázky sporné v judikatuře a odborné literatuře¹¹².

Ve své předmluvě k návrhu subkomitétu pro dědické právo z roku 1924 sám Svoboda uvedl¹¹³:

“Nejde o tvoření nového zákona občanského, nýbrž o pečlivý překlad, spojený s revisí, pokud jste naléhavě nutna a nezasahuje základů dnešní soustavy našeho práva občanského. Pro budování od základů jest doba nevhodná a naléhavost opatření českého zákona nutí ku spěchu...jest tedy postupovati s největší opatrností, nehledě k nutné úctě před vynikajícím dílem zákonodárným, které po stoletém trvání osvědčuje svou velikovou hodnotovou myšlenku...”

Na tomto místě bych připomněl, že s podobnou, a dovolím si tvrdit až s obsesí hraničící úctou o ABGB hovořili i přední civilisté v čele s Antonínem Randou v posledních dekádách Rakouska-Uherska, když se debatovala o tom, jakým způsobem má dojít k novelizaci soukromého práva. Nepovažuji za troufalé klást si otázku, zda-li toto emoční pouto nezpůsobovalo v mnohých místy až tvrdohlavou neschopnost představit si jiný předpis soukromého práva než ABGB, a zda-li tak nemohlo být v mnohém rekodifikačním snahám ku

¹¹¹ KOBER, Jan. op.cit. s. 35.

¹¹² GÁBRIŠ, Tomáš, Róbert ŠORL. op. cit. s. 674.

¹¹³ SVOBODA, Emil, 1924. *Dědické právo: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. V Praze: Nákladem ministerstva spravedlnosti.

škodě. Jistě se dá pochopit přístup, který zbytečně nezasahuje do něčeho, co funguje a co se časem osvědčilo. Věcí druhou však je přehnaná a svazující opatrnost.

Výše již bylo naznačeno, že činnost subkomitétů byla rovněž ovlivněna ambicemi a osobních vlivem jejich referentů. Tak například Krčmář byl ve svém subkomitétu hlavním hybatelem, který kromě již zmíněného hoštění ostatních členů ve svém bytě, zároveň obstarával samotnou přípravu jednotlivých ustanovení, včetně vysvětlivek, ba co více, jím předkládané návrhy byly povětšinou přijaty bez námitek¹¹⁴. Oproti tomu Stieberův subkomitét pro věcná práva byl vůči svému referentu mnohem vybíravější. V důvodové zprávě k návrhu subkomitétu lze pozorovat jak k několika referentovým, tj. Stieberovým, návrhům byl subkomitétem vyjádřen nesouhlas s odkázáním konečného rozhodnutí superrevizní komisi¹¹⁵. Stieber pak jako nepříliš erudovaný v aktuálních otázkách věcných práv měl část své referentské práce přenechat svému koreferentovi Vojtěchu Kasandovi¹¹⁶.

Přes popsané obtíže, které práci subkomitétů i jejich členů ovlivňovaly od samotného zahájení prací, se relativně záhy podařilo Krčmářovi i Svobodovi publikovat výsledky své dosavadní práce¹¹⁷.

Dosud učiněné úpravy Krčmářova subkomitétu vyšly v letech 1921 a 1922 v časopise *Právník*. Publikovány byly formou podrobných komentářů, připomínek a návrhů na odstranění, doplnění či změnu textu jednotlivých paragrafů. V samém úvodu těchto příspěvků byli vyzváni čtenáři, aby se k předloženým návrhům rovněž vyjádřili, případně aby *“dali průchod svým pochybnostem”*¹¹⁸.

¹¹⁴ KUKLÍK, Jan, 2008. op. cit. s. 61.

¹¹⁵ STIEBER, Miloslav, 1923. *Věcné právo: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. V Praze: Nákladem ministerstva spravedlnosti.

¹¹⁶ KOBER, Jan, op. cit. s. 36.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Příloha „Právníka“ 1921. Porady o revisi občanského zákoníka. Samostatně stránkovaná příloha. *Právník*. 1921.

Co se samotných revizí týče, připustil Krčmářův subkomitét, že například řadu původních obecných ustanovení ponechal nedotčených, a to i přesto, “že z největší části nenáleží do občanského zákoníku, ježto mají ráz všeobecný...že z části obsahují věci tak běžné, že by nebylo potřeba něco o nich vytýkati v zákoně...že z části obsahují výroky, které nenáleží do zákonníka vůbec”. Důvod pro toto v mnohém pozoruhodné rozhodnutí byl do jisté míry alibistický - Krčmářův subkomitét uvedl, že právní věda si na tato ustanovení zvykla, že tato ustanovení byla ve shodě se zbytkem zákona, a že by jejich absence vyvolala otázky, zda zákon hodnoty v nich obsažených opouští či nikoliv. Zcela odlišně se subkomitét zachoval ve věcech mezinárodního práva soukromého, kde se naopak nebál zásadní nedostatky dosavadní úpravy doplnit moderním a teprve nedávno přijatým rakouským zákonem o mezinárodním právu soukromém¹¹⁹. Tuto skutečnost lze zcela jistě přisuzovat zaprvé tomu, že Krčmář byl sám odborníkem na tento obor¹²⁰ a zadruhé tomu, že jak bylo řečeno, měl v rámci “svého” subkomitétu výsadní postavení, a nebylo tak pro něj složité prosadit si svou.

Svoboda pak výsledky subkomitétu pro právo dědické publikoval v časopisu *České právo*, a to rovněž v letech 1921 a 1922. Narozdíl od Krčmářových článků, které stručně rozebíraly a komentovaly zákon paragraf po paragrafu, což sice mohlo působit lehce povrchně, avšak nad míru přehledně, se Svoboda ve svých příspěvcích zaměřil na omezené množství širších témat (např. hodnotu pozůstalosti), která následně podrobil důkladnému komentáři zohledňující výhody a nevýhody dosavadní úpravy, aplikaci v praxi, judikaturu i vlastní polemiku¹²¹. Poskytl tak sice jistě odborný vhled to dané problematice, pro účely přípravy revize celého ABGB, resp. jeho odpovídající části, se však tento postup jeví jako příliš nepřehledný, když na první pohled není zcela zřejmé, jak přesně Svoboda navrhuje, aby byl zákon změněn.

¹¹⁹ Příloha „Právnicka“ 1922. Porady o revisi občanského zákonníka. Samostatně stránkovaná příloha. *Právník*. 1922.

¹²⁰ KUKLÍK, Jan, 2008. op. cit. s. 38.

¹²¹ SVOBODA, Emil. K revisi občanského zákona. *České právo*, 1922. roč. III. Zvláštní otisk. Praha.

Tyto příklady tak názorně ukazují, že mezi jednotlivými subkomitáty od počátku chyběla větší koordinovanost co do formy i obsahu publikovaných výstupů.

4.3. Finální návrhy subkomitátů a úloha superrevizní komise

Až v následujících letech 1923 a 1924 byly postupně zveřejněny ucelené osnovy jednotlivých subkomitátů, a to pod jednotnou hlavičkou Ministerstva spravedlnosti.

4.3.1. Stieberův subkomitát

Jako první byl roku 1923 zveřejněn návrh subkomitátu pro věcná práva pod vedením Miloslava Stibera. Úvodem návrhu Stieber uvedl, že subkomitát *“vypustil nebo změnil jen to, co nevyhovovalo”*, přičemž však *“nemohl zůstat bezradný na podněty praxe i teorie, které se průběhem nashromáždily, co občanský zákoník z r. 1811 byl v platnosti”*. Po samotném návrhu paragrafovaného znění následovala důvodová zpráva, ve které subkomitát na hlavních institutech věcných práv (držba, vlastnictví atd.) popsal nedostatky aktuální úpravy a praktické obtíže z toho pramenící, představil své řešení, a to často i s přihlédnutím k úpravě v jiných dobových zákonících, např. švýcarském, německém, francouzském či saském¹²².

Z důvodové zprávy lze rovněž pozorovat, že odsouhlasené znění návrhu nebylo tak ambiciózní, jak si možná někteří členové subkomitátu přáli. Za zmínku pak stojí především korreferent Vojtěch Kasanda. Ten například navrhoval, aby se v části o vlastnickém právu od sebe oddělila ustanovení pojednávající o vlastnictví k movitým a k nemovitým věcem tak, jak tomu bylo v moderních zákonících. Subkomitát tento návrh odmítl s tím, že měla být zachována jednota ABGB. V případě úpravy omezení vlastnického práva pak subkomitát nevyhověl Kasandově požadavku přijmout zvláštní pravidla pro stíhání věci na cizím pozemku a o společenství pramenů s tím, že tato úprava, pocházející ze švýcarského občanského zákoníku,

¹²² STIEBER, Miloslav. op. cit. s. 5.

reflektuje specifické potřeby hornaté švýcarské krajiny¹²³. Zmíněny pak již byly návrhy samotného Miloslava Stiebera, které subkomitét rovněž odmítl s tím, že mají být posouzeny při zasedání superrevizní komise.

Přesto se návrh v mnohých bodech odchyloval od dosavadní úpravy, když například v ustanoveních o držbě změnil systematizaci tohoto institutu tak, že nejprve definoval, co může být předmětem držby, a až následně se zabýval pojmem držitele - ABGB volilo opačný přístup. Většina z ustanovení o držbě pak prošla jazykovou a mnohdy i terminologickou revizí, resp. úplným nahrazením¹²⁴.

4.3.2. Kafkův subkomitét

V roce 1924 pak byly publikovány návrhy Kafkova a Weissova subkomitétu, a rovněž druhá vydání návrhů Krčmářova a Svobodova subkomitétu, byť je toto označení zavádějící a ve skutečnosti šlo o jejich první ucelené vydání¹²⁵.

Kafkův subkomitét v úvodu zmínil, že provedl celkem dvě čtení připravovaného návrhu a současně vyzval právnickou i širší veřejnost k tomu, aby se návrhem seznámila a vyjádřila se k jeho bodům. Jak již ukázalo projednávání rozlukového zákona, otázky rodinného práva budily silné emoce. Subkomitét v tomto nebyl výjimkou, když se často neshodl “*v nazírání na jednotlivé otázky a text, jenž se veřejnosti předkládá, jest výsledkem obšírných debat, v nichž nakonec mnohdy rozhodl názor většiny*”. Subkomitét rovněž připomněl, že byl postaven před složitý úkol zachovat co nejvěrněji systém ABGB, a přitom zohlednit společenský posun, ke kterému v rodinném soužití došlo.

¹²³ STIEBER, Miloslav. op. cit. s. 81.

¹²⁴ Podrobněji pak STIEBER, Miloslav. op. cit. s. 73-79.

¹²⁵ KOBER, Jan. op. cit. s. 37.

Bez detailnějšího zabředávání do samotné materie návrhu považuji za vhodné věnovat alespoň pár slov navrhovaným změnám v oblasti manželského práva. Subkomitét totiž uvažoval o tom, že po vzoru německého a švýcarského občanského zákoníku provede důkladnou revizi manželského majetkového práva, a to konkrétně tak, že v první řadě se majetkový poměr manželů bude určovat jejich vzájemným smluvním ujednáním, a teprve až v případě, že k takové dohodě nedojde, použijí se subsidiárně zákonná ustanovení. Subkomitét však nakonec od této novoty upustil s argumentací, že *“systém odděleného jmění obou manželů je aspoň v zemích bývalého rakouského práva tak vžit, že smluvní modifikace nebývají tak časté, aby bylo třeba dávat pro ně zvláštní předpisy”*. To však neřešilo situaci na Slovensku a Podkarpatské Rusi, kde mezi manžely naopak platilo pravidlo společně nabytého majetku. Za účelem dostání zadání neprovádět přílišné revize dosavadní úpravy, a současně zohlednění odlišného stavu majetkových poměrů manželů v zemích původního Zalitavska, se subkomitét rozhodl pro ne zcela šťastné řešení ponechat pro již uzavřená manželství ta pravidla, za jejichž účinnosti manželství vznikla. Namísto postupu, kterým by se československé soukromé právo přiblížilo moderním západním kodexům, bylo rozhodnuto o zachování status quo *“neboť to by...naprosto zvracelo právní vývoj v zemích bývalého rakouského práva”*¹²⁶.

4.3.3. Weissův subkomitét

Subkomitét pod vedením Egona Weisse představil své návrhy na úpravu práva obligačního v roce 1924. Důvodová zpráva na měněných ustanoveních ABGB popisuje motivace autorů, přičemž si relativně často k vykreslení nutnosti změny pomáhá sérií praktických příkladů. Návrh se nijak netají svou inspirací v právních předpisech okolních zemí,

¹²⁶ KAFKA, Bruno, 1924. *Právo rodinné: návrh subkomitétu pro revizi občanského zákoníka pro Československou republiku*. V Praze: Nákladem ministerstva spravedlnosti.

zejména v právu německém a současně se odvolává a reflektuje již publikované náměty k revizi – v tomto ohledu pak často zmiňuje a přebírá Randovy návrhy ¹²⁷.

Byť se návrh dotýká řady velmi specifických a mnohdy oddělených institutů občanského práva, lze přijmout určitý obecný závěr o tom, že návrh se až na výjimky nijak dramaticky od podkladu neodvrátil. Spíše jednotlivá ustanovení zpřesňuje a koriguje, než aby do obligačního práva vnášel zcela nové myšlenky. Častá je polemika nad různými způsoby řešení dané problematiky napříč právními řády. Celkově tak návrh působí jako jisté shrnutí dosavadního stavu poznání s tím, že si z těchto možností jen vybírá to, které považuje za nejvhodnější.

Návrh se pak jen výjimečně dotýká samotného zadání k přípravě osnovy nového občanského zákoníku. Jednou z těchto výjimek je konstatování, že v souladu se zadáním zahrnout do osnovy vedlejší zákony, které mají všeobecný význam, rozšiřuje dosavadní znění ABGB o ustanovení zákona o obchodech splátkových¹²⁸.

Celkově se tak dá říci, že návrh Weissova subkomitétu jistě ob stojí v rovině odborné tím, že se zamýšlí nad různými možnými úpravami a kriticky je analyzuje. Zejména v oblasti náhrady škody však ve velkém rozsahu přejímá návrhy, se kterými přišel Randa ještě za dob Rakouska-Uherska, což nenabízí odpověď na otázku, jak se subkomitét vypořádal s problémy, které pro oblast obligačního práva plynuly z reálií Československa.

4.3.4. Krčmářův subkomitét

Krčmářův subkomitét předně v důvodové zprávě ke své části revizních prací zopakoval svůj výše zmíněný argument, že přes množství nevhodných ustanovení obecné části ABGB, se

¹²⁷ WEISS, Egon. Obligační právo a náhrada škody: návrh subkomitétu pro revizi občanského zákoníka pro Československou republiku. V Praze: Nákladem ministerstva spravedlnosti.

¹²⁸ Tamtéž. s. 89.

je subkomitét rozhodl ponechat, mj. z důvodu, že již byly zažité. Rovněž znovu zaznělo upozornění na nepostačující úpravu mezinárodního práva soukromého. V reakci na hlasy, které podle Krčmáře volaly po revizi dílu prvního, hlavy I. “O právech osobních”, uvádí nejprve Krčmář, že systém osobnostních práv je tak hluboce spjat se samou podstatou ABGB, že by jejich revize znamenala nutnost provést kontrolu celého zbylého předpisu, neboť jím tato ustanovení mnohdy latentně prostupují. Současně dodává, že *“paragrafy, o které jde, jsou zvláště vynikajícím výrazem celkového osvícenského rázu obč. zák. nám tak sympatického”*. Pravdou je, že tato část ABGB je pro svůj přirozenoprávní vliv pozitivně hodnocena do dnešního dne¹²⁹ a její ponechání bez větších zásahů tak nelze Krčmářovi zazlívat.

Nelze si však nevšimnout dalších příkladů, kdy subkomitét na jednu stranu hovoří o nepřesnosti či nedostatečnosti dosavadní úpravy, pročež sérií argumentů dochází k závěru, že se přes tyto závady zdržuje pokusu je napravit. Tak například subkomitét upozorňuje na nepřesnost definice darování, současně však rezignuje na snahu tuto definici revidovat z důvodu, že nedostatky definice lze vyřešit výkladem navazujících a příbuzných ustanovení. Na jiných místech pak subkomitét výslovně uvádí, že ke zpřesnění významu toho kterého ustanovení snad postačí, když dovysvětlení zazní právě v důvodové zprávě, namísto revize samotného ustanovení zákona. Domnívám se, že na těchto příkladech se názorně projevuje snaha zachovat původní ustanovení do té míry, do jaké to jen šlo.

4.3.5. Svobodův subkomitét

Narozdíl od Krčmáře se návrh Svobodova subkomitétu zásadně lišil od otištěných výsledků dosavadních prací v notářském časopise *České právo* v letech 1921 a 1922. Jak bylo naznačeno výše, dříve zveřejněné části působily spíše jako teoretická pojednání o jednotlivých

¹²⁹ SCHAUER, Martin, 2011. Všeobecný občanský zákoník - charakteristické rysy, perspektivy a současný stav. In: DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 978-80-7357-753-7.

institutech dědického práva. Výsledný návrh však sestával výhradně z paragrafového znění doplněného o krátké komentáře a poznámky uvedené vždy za daným ustanovením. Návrh tak zcela postrádal důvodovou zprávu a jakýkoliv souvislý text s uceleným vysvětlením zvolených revizí. Výjimkou byla předmluva, ze které bylo již citováno výše¹³⁰. Svoboda pak alespoň vysvětluje způsob, jakým byl přeložen německý originál - cílem bylo, aby textu zákona rozuměli nejen právníci a filologové, ale především široká veřejnost, což vedlo k překladu, který zohledňoval vývoj jazyka. Podobně progresivní přístup však nebyl zvolen ve vztahu k výlučně právní materii:

“Kde však jest vyjádřena myšlenka právní, byť i zdánlivě dnes nepraktická, jest záhodno, ponechati ji v zákoně. Neboť je přílišný radikalismus v tomto směru nebezpečný, že může ze zákona vytrhati zárodky, které mohly vésti k osobitému a cennému vývoji právnímu.”

4.4. Slovenská komise

Na konci roku 1923 nechalo Ministerstvo unifikací zřídit slovenskou komisi v čele s Vladimírem Fajnozem¹³¹, bývalým ministrem unifikací, předsedu Vrchního soudu v Bratislavě a pozdějším předsedou Nejvyššího soudu¹³². Komise se měla vyjádřit k návrhům subkomitétů z pozice jejich reflexe specifík uherského práva. Ve své činnosti byla komise velice aktivní, když představila celou řadu pozměňovacích návrhů - jen zlomek z nich se však podařilo protlačit připomínkovým řízením¹³³. Komise rovněž nešetřila kritikou navržené revize. Představenou osnovu považovala jen za rozšíření rakouského práva na území Slovenska¹³⁴. Kober pak připomíná a do jisté míry i podává vysvětlení pro tento postoj, když upozorňuje, že

¹³⁰ Pro připomenutí, Svoboda zdůrazňoval, že cílem je pečlivý překlad doplněný o revizi na místech, kde je to nezbytně nutné.

¹³¹ KUKLÍK, Jan, 2011. op. cit. s. 95.

¹³² BALÍK, Stanislav. Předsedové Nejvyššího soudu v letech 1918 až 1989 [online]. [cit. 2023-06-24]. Dostupné z: https://www.nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/web/ONEjvyssimsoudu~Historie~Predsedove_Nejvyssiho_soudu_v_letech_1918_az_1989~?openDocument&lng=CZ.

¹³³ GÁBRIŠ, Tomáš, op. cit. s. 111.

¹³⁴ GÁBRIŠ, Tomáš, Róbert ŠORL. op. cit. s. 675.

toto období bylo pro slovenské právníky osudově důležité. Během pár let po vzniku ČSR se jim podařilo vybudovat bohatou a rostoucí právní komunitu. Pouhé rozšíření rakouského práva na jejich území by tak mělo dopady nejen sociokulturní, ale pro celou řadu slovenských právníků, vzdělaných v zalitavském systému, i profesně-existenční. Situaci vnímali tak, že se ze Slovenska může stát pouhá právní provincie¹³⁵.

Členové slovenské komise také vznesli otázku, zda Stieberův návrh úpravy věcných práv není příliš rozsáhlý a zda se až moc neodchyluje od celkového systému zákona¹³⁶. Nepříliš valný úspěch slovenské komise lze spatřovat jednak ve skutečnosti, že zkrátka nebyl dostatek kvalitních slovenských právníků, kteří by byli ochotni se kodifikačním pracím dlouhodobě věnovat¹³⁷, jednak ve skutečnosti, že když už ke zřízení komise došlo, byla reakční doba písemného vyjádření slovenské komise natolik dlouhá, že nemohla nikdy nahradit jednání pražských právníků u jednoho stolu¹³⁸.

4.5. Shrnutí návrhů subkomitétů

Subkomitétů byly od svého vzniku v polovině, resp. na sklonku roku 1920, schopny za necelé čtyři roky připravit osnovu zrevidovaného a přeloženého ABGB a zohlednit přitom specifika právní úpravy uherské s platností na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Z jednotlivých představených návrhů je však zjevné, že rozsah revizí byl zásadně ovlivněn požadavkem, aby byl původní zákon zachován co možná nejvěrněji. Jak bylo následně uvedeno v důvodové zprávě k návrhu občanského zákoníku z roku 1937, v nově se rodícím státu, který trpěl hospodářskými i sociálními dopady první světové války a právním dualismem, nebyl pro rozsáhlejší revizi prostor¹³⁹. Tento argument je rozhodně opodstatněný. Považuji však za

¹³⁵ KOBER, Jan. op.cit. s. 39.

¹³⁶ GÁBRIŠ, Tomáš. op. cit. s. 111.

¹³⁷ SALÁK, Pavel. op. cit. s. 28.

¹³⁸ KOBER, Jan. op.cit. s. 39.

¹³⁹ Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník, 1937. Praha.

minimálně diskutabilní přístup, který někdy až nekriticky přebíral původní rakouská ustanovení s tím, že takto jsme to doteď dělali a budeme to tak tak dělat i nadále. Jistě lze pochopit, že po první světové válce nebyl zájem na rozsáhlém přebírání německého právního řádu. Bezbréhá úcta, se kterou řada právníků k ABGB přistupovala, se tak mohla podepsat nejen na jejich odporu měnit problematická ustanovení, ale i na nedostatečném reflektování právního řádu na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. V tomto ohledu tak *pokus o novou* kodifikaci občanského práva příliš úspěšný nebyl.

4.6. Superrevizní komise a předložení návrhu v roce 1931

Před zasedáním superrevizní komise, která by jednotlivé návrhy posoudila, bylo ještě v roce 1924 rozhodnuto o tom, že má být opatřen německý překlad návrhů¹⁴⁰. Vydán byl v roce 1925 v Liberci nákladem Ministerstva spravedlnosti¹⁴¹. Titul pod názvem *Das bürgerliches Gesetzbuch für die Čechoslovakische Republik: Übersetzung des Entwurfes der Kommission für die Revision des ABGB*, resp. jeho jednotlivé části, dosahoval co do překladu různé kvality¹⁴². Účel překladu byl prostý - měl být dát prostor i německy mluvící veřejnosti, aby se k návrhům vyjádřila¹⁴³.

Zkraje roku 1925 pak Ministerstvo spravedlnosti rozhodlo o zřízení superrevizní komise, ve které mělo zasednout po dvou zástupcích právě Ministerstva spravedlnosti (včetně Hartmanna), dvou zástupcích Ministerstva unifikací, které tak nadále plnilo svou pomocnou roli v legislativní činnosti, dvou zástupcích pro právo slovenské, a pěti referentech, kteří vedli práce na jednotlivých návrzích. Primárním úkolem komise bylo posoudit navrhované revize,

¹⁴⁰ KUKLÍK, Jan, 2011. op. cit. s. 95.

¹⁴¹ Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník, 1937. Praha.

¹⁴² SALÁK, Pavel., op. cit. s. 34.

¹⁴³ KRČMÁŘ, Jan, 1928. op. cit. s. 565.

vypořádat se připomínkami a kritikou, a pokusit se všech pět částí sjednotit v jeden koherentní celek¹⁴⁴.

K oficiálnímu jmenování členů došlo na základě rozhodnutí Ministerstva spravedlnosti ze dne 15. února 1926, č. 8021/26¹⁴⁵, čímž komise svou činnost i zahájila¹⁴⁶. Měsíc poté byl však jeden z referentů, konkrétně Jan Krčmář, jmenován ministrem školství a národní osvěty, a tak se činnost komise zastavila a znovu se obnovila až po Krčmářově konci ve funkci na podzim roku 1926¹⁴⁷. Krčmář průběh činnosti superrevizní komise zasazuje do časového rámce školního roku, budu se tedy tohoto vymezení držet. Ve školním roce 1926/1927 byly kromě úvodních ustanovení zpracovány části návrhů jeho a Kafkova subkomitétu. V následujícím školním roce 1927/1928 však Kafku trápily zdravotní problémy a nebyl tak schopen se schůzí účastnit. Projednány tak byly návrhy Stiebrova a Svobodova subkomitétu¹⁴⁸. Celkem se mezi roky 1927 a 1928 konalo 86 schůzí superrevizní komise. V roce 1928/1929 byla na celkem 56 schůzích řešena ustanovení týkající se obligačního práva. Následující rok 1929/1930 byl věnován dalším částem závazkového práva, až bylo projednávání návrhu zákona v květnu roku 1930 skončeno. Dne 13. června 1930 komise rozhodla o přijetí směrnic za účelem přípravy uvozovacího zákona a důvodové zprávy. Výsledky práce byly předloženy k připomínkám ještě slovenské komisi, jejíž případné komentáře měly být projednány v rámci závěrečného čtení. Práce superrevizní komise pak byla oficiálně skončena 4. listopadu 1931, počátkem roku 1932 pak byl návrh rozeslán dotčeným úřadům¹⁴⁹.

Superrevizní komise se při své práci držela pravidel, se kterými již před ní postupovaly jednotlivé subkomitétu. Ostatně již v průběhu samotných prací, konkrétně v roce 1928, pak

¹⁴⁴ KRČMÁŘ, Jan, 1928. op. cit. s. 566.

¹⁴⁵ Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník, 1937. Praha.

¹⁴⁶ GÁBRIŠ, Tomáš, ŠORL, Róbert. op.cit. s. 676.

¹⁴⁷ KUKLÍK Jan. op. cit. s. 62

¹⁴⁸ KRČMÁŘ, Jan, 1928. op. cit. s. 566.

¹⁴⁹ Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník, 1937. Praha.

Krčmář zopakoval, že je správné kodifikaci československého soukromého práva provést právě skrze revizi ABGB¹⁵⁰. K zajištění souladu přístupu subkomitétu a komise pak patrně napomohla i skutečnost, že součástí revize byla i určitá forma oponentury, kdy vždy jeden referent měl připomínkovat návrh jiného referenta. Tím tak bylo zaručeno, že připomínky nevzejdou od odborníků mimo původní subkomitétu, čímž byla zajištěna obsahová kontinuita¹⁵¹.

Cílem tedy nebylo přijít s novou kodifikací soukromého práva, ale pouze upravit ABGB tak, aby odpovídal době a reflektoval kulturní a geografické potřeby Československa. Důvodová zpráva doslova uvedla¹⁵²:

“Co do merita setrvala superrevisní komise zásadně na úkolu...netvořiti nového zákoníka, nýbrž upravití či zmodernisovati texty občanského zákoníka z roku 1811 a pokračovati tedy v práci, zahájené novelami k občanskému zákoníku i manželským zákonem z roku 1919.”

Důvodová zpráva hned v úvodu klade velký důraz na popsání toho, že ačkoliv se na první pohled může zdát, že se na některých místech návrh zákona od ABGB příliš vzdaluje, ve skutečnosti byl popsáný revizní přístup zachován a změny tak nejsou nikterak rozsáhlé. Superrevisní komise tedy provedené změny obhajuje tím, že se jednalo o:

1. doplnění návrhu o zákony, které se bez dalšího řadí mezi soukromoprávní předpisy, ale z různých důvodů nebyly nikdy do ABGB obsaženy;
2. jazykové a systematické uhlazení návrhu;
3. vyřešení dlouhodobých kontroverzních bodů a zaplnění zjevených mezer zákona.

¹⁵⁰ KUKLÍK Jan. op. cit. s. 64.

¹⁵¹ KOBER, Jan. op. cit. s. 46.

¹⁵² Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský: návrh superrevisní komise. Díl II., Důvodová zpráva. 1931.

Na dalším místě však důvodová zpráva vyjadřuje jisté překvapení nad tím, že s ohledem na kvanta odborného materiálu, judikatury, právní teorie i zahraniční legislativy, které subkomitěty i komise při pracích zohlednily, stejně jako bohatou veřejnou debatu o návrhu zákona, byl rozsah požadovaných změn vesměs malý. Kupříkladu *“návrhy domáhající se změn, které by hlouběji zasáhly do života jednotlivců nebo celých tříd, bylo by možno spočísti na prstech jedné ruky”*. Důvodová zpráva pak zakončuje svou část o rázu práce superrevizní komise pozoruhodnou úvahou nad tím, proč nebyly navrhované změny rozsáhlejší. V první řadě si klade otázku, jak je možné, že předpis, jehož příprava trvala skoro 60 let, je 120 let starý, a který *“není než transkripce norem redigovaných ve starověku a středověku”*, je schopen bez větší revize obstát i v roce 1931. Zmiňuje přitom ryze praktické důvody, jako snahu o stabilitu právního řádu. V rámci polemiky však navrhuje i důvod patrně mnohem přesnější - rigiditu oboru soukromého práva. Tato úvaha pak byla slovo od slova přejata i důvodovou zprávou k návrhu z roku 1937 avšak bez závěrečného odstavce:

“Snad toto mínění není správné, snad nedostatek změn je důsledkem nikoliv toho, že by bez změn nebylo potřebí, nýbrž nedostatečnosti těch, kterým připadla úprava osnovy. Bylo-li by tomu tak, nestihá arci výtku nedostatečnosti jen superrevizní komisi, nýbrž všechny, kdo opominuli včas přiložiti ruku k dílu, k němuž jim byla dána hojná příležitost.”

Ze všech dosud citovaných dobových pramenů je tento, domnívám se, první, který se aktivně zamýšlí nad rozsahem navrhovaných změn v širším kontextu právním i společenském, a přitom jen neopakuje slova o *“úctě k nadčasovému předpisu”*, kterým byl ABGB. Nakolik je možné tato uvědomí skutečně brát vážně, posuzuji skrze Krčmářovu přednášku z roku 1933 pro Právnickou jednotu na obecné téma směrnice prací v superrevizní komisi, kde výše uvedenou úvahu citoval a nepřihlásil-li se tak k jejímu autorství, minimálně potvrdil, že s jejím obsahem

souzní.¹⁵³ V přednášce pak Krčmář také podotýká, že co mu je známo, neviní nikdo superrevisní komisi z toho, že by snad úkol provést jen nezbytné úpravy nedodržela, nýbrž toho, že komise byla možná až příliš pasivní. Jedním dechem pak s odkazem na úctu k Franzi von Zeillerovi¹⁵⁴ opět sklouzává do polohy obrany předložené podoby osnovy, když skrze vypůjčenou anekdotu Ernsta Swobody¹⁵⁵ připomíná, že ABGB není mrtvola, která by potřebovala oživit. Naopak své vystoupení zakončuje kritickým až místy pohrdavým zhodnocením tehdejší společnosti, která je posedlá “*vyvrcholeným bojem o základní koncepce řádu sociálního života a ... leckdy zmateným mluvením o těchto věcech*”¹⁵⁶.

Domnívám se tedy, že tato slova, lépe než jakákoliv jiná, vystihují motivace, se kterými subkomitety (minimálně ten Krčmářův), resp. superrevisní komise, ke své práci přistupovaly. Zdá se, že zachovat v co největší míře původní systém a ducha ABGB tak nebylo pouze technicistním požadavkem vyřčeným při zahájení prací v roce 1920, ale zároveň i vnitřním přesvědčením autorů návrhu. Přesto vše však nelze návrhu upřít odvalu v podobě zásadních obsahových změn, jako např. obligatorní civilní sňatek, doplnění otcovské moci o obdobný institut mateřské moci, kolektivní smlouvy v pracovním právu¹⁵⁷ nebo princip koakvisice v majetkových poměrech manželů, čímž mimo jiné reflektoval platné zlitavské právo¹⁵⁸ - jak se však později ukázalo, tyto úpravy bylo pro značnou část nepřijatelné.

¹⁵³ KRČMÁŘ, Jan. K osnově československého všeobecného zákoníka občanského: Směrnice prací v superrevisní komisi (přednáška). *Právník*. 1933. Ročník 72. s. 169.

¹⁵⁴ Jednomu ze spoluautorů ABGB

¹⁵⁵ Německý právník, soudce a později profesor Německé univerzity v Praze

¹⁵⁶ KRČMÁŘ, Jan, 1933. op. cit. s. 169.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ SEDLÁČEK, Jaromír, 1938. *Zákonné majetkové právo manželů. Reforma manželského práva*. Praha: Nákladem Právníckého knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1938, s. 55-58.

5. Práce na osnově československého občanského zákoníku v letech 1932 až 1938

5.1. Připomínkové řízení

Jak již bylo zmíněno, po dokončení prací byl návrh počátkem roku 1932 rozeslán jednotlivým ministerstvům k připomínkovému řízení. Nabízí se jistě otázka, proč toto řízení neproběhlo před nebo alespoň současně s pracemi superrevizní komise. Kober uvádí, že ponechání přípravy osnovy úzkému kruhu akademiků bez většího zapojení ministerstev, a to po relativně dlouhou dobu (1926–1931), muselo vést nevyhnutelně k tomu, že se příprava zákona protáhne. Nadto se pak v počátku připomínkového řízení počítalo s tím, že se ministerstva k návrhu budou vyjadřovat písemně¹⁵⁹.

Čas byl tak během celého procesu projednávání osnovy od počátku určujícím a mocenské zájmy přitahujícím faktorem. Na jedné straně se objevovaly hlasy volající po předložení zákona parlamentu co možná nejdříve. Tehdejší ministr spravedlnosti a sociální demokrat, Alfréd Meissner, již v roce 1931 veřejně vyjadřoval obavu, že pokud se nepodaří návrh zákona přijmout do konce probíhajícího volebního období, tj. do roku 1935, je vysoce pravděpodobné, že veškerá práce přijde vniveč. Současně však anticipoval, že vzhledem k navrhovaným změnám zejména v oblasti rodinného práva, bude osnova vystavena drobnohledu veřejnosti, a to z morálních, náboženských i sociálních důvodů. Urychlení projednání návrhu zákona se rovněž snažilo podpořit Ministerstvo vnitra, které začalo připravovat zvláštní zákon ke zřízení speciálního výboru obou komor parlamentu k projednání návrhu zákona v urychleném režimu¹⁶⁰.

¹⁵⁹ KOBER, Jan. op. cit. s. 48.

¹⁶⁰ DOLEŽAL, Miloslav. K unifikačním snahám v oblasti občanského práva 1918–1938. *Právník*. 1988. Ročník 127. Číslo 10. s. 880.

Naproti tomu stál velice aktivní ministr unifikací Jan Šrámek, v pořadí teprve druhý český muž v čele tohoto ministerstva. Ten si nechal zpracovat souhrn všech bodů osnovy, které spadaly do působnosti jeho resortu, a dále pak všech ustanovení, které byly důležité z církevních důvodů¹⁶¹. Jak připomíná Doležal, původní nastavení, dle kterého se unifikační ministerstvo bude držet zpět a maximálně se vyjádří k osnově z pohledu jejího unifikačního rázu, vzalo s rostoucí hospodářskou krizí i Hitlerovým nástupem za své. Přípisem presidia Ministerstva pro unifikací č. 2706/1933 ze dne 17. července 1933 vydává Šrámek pokyn, aby jakékoliv lhůty, které Ministerstvo spravedlnosti určilo k předložení připomínek, byly odvolány¹⁶². Na samém sklonku první republiky se tak ministerstvo unifikací přeci jen, skrze svého hlavního představitele, stalo vlivným, proces kodifikace ovlivňujícím, politickým aktérem.

Ministerstvo spravedlnosti pak v dubnu roku 1934 navrhlo vládě, aby se připomínkové řízení již dále nevedlo písemně, nýbrž ústně s tím, že pozměňovací návrhy vzešlé z těchto porad pak budou znovu předloženy superrevisní komisi ke konečnému projednání¹⁶³. Doležal považuje tento krok, mimo jiné, za reakci na Šrámkův pokyn týkající se lhůt, a tedy za mocenskopolitický boj Ministerstva spravedlnosti právě se Šrámkovým Ministerstvem unifikací. Na tomto místě je rovněž nutné zmínit, že Šrámek byl knězem a předsedou Lidové strany, který horlivě brojil proti navrhovaným změnám v oblasti rodinného a manželského práva, především co se obligatorního civilního sňatku a postavení nemanželských dětí týče¹⁶⁴.

Podněty předložené ministerstvy pak od června 1934 do července 1935 projednala zvláštní meziministerská komise¹⁶⁵. Celkem proběhlo 32 schůzí, na kterých byla projednána

¹⁶¹ KOBER, Jan. op. cit. s. 48.

¹⁶² DOLEŽAL, Miroslav. op. cit. s. 881.

¹⁶³ Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník, 1937. Praha.

¹⁶⁴ DOLEŽAL, Miroslav. op. cit. s. 881.

¹⁶⁵ KUKLÍK, Jan., 2011. op. cit. s. 97.

celá osnova zákona. Poté Ministerstvo spravedlnosti opět svolalo superrevisní komisi, aby připravila konečný návrh zákona¹⁶⁶.

5.2. Úprava rodinného práva jako jablko sváru

Dovolil bych si se krátce zastavit právě u otázky změn v oblasti rodinného práva, která se stala jádrem sporů probíhajících nejen v rámci společnosti, ale jak vidno, i mezi samotnými ministerstvy.

Otázka obligatorní formy sňatku (ať už církevního nebo civilního), se ukázala jako nepřekonatelná překážka již při projednávání rozlukového zákona v roce 1919. V souvislosti s návrhem osnovy nového občanského zákoníku se tato debata otevřela znovu. Skladba zákonodárského sboru v polovině 30. let 20. století byla oproti té z roku 1919 mnohem více konzervativní. Dala se tak čekat ještě usilovnější obstrukce návrhu na uzákonění obligatorního civilního manželství. Jak upozorňuje Kober, členové superrevisní komise byli však „*pokrokově naladěni*“, inspirováni úpravou Francie, Švýcarska, Německa, a do roku 1919 ostatně i Uher - v ničem tak nevybočovali ze zadání osnovy, které co do politicko-společenské roviny žádné konkrétní požadavky nemělo a vyžadovalo tak jen provedení *mírné revize*¹⁶⁷.

Důvodová zpráva k návrhu osnovy z roku 1937 se tímto sporem rovněž zabývá, když odůvodňuje absenci původních návrhů z roku 1931 upravující právo manželské, úpravu právních poměrů mezi rodiči a dětmi, osvojení, poručenství a opatrovnictví, právě nejednotností názorů na tuto problematiku. Byť se od ucelené kodifikace, kterou občanský zákoník jistě je, dá čekat, že bude pojednávat i o těchto podstatných institutech soukromého

¹⁶⁶ Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník, 1937. Praha.

¹⁶⁷ KOBER, Jan. op. cit. s. 51.

práva, *“bylo uznáno za vhodné neodsouvatí jen z toho důvodu sjednocení ostatních partií občanského práva”*.

Jak bylo výše uvedeno, byla to právě oblast rodinného práva, kde se česká a slovenská a podkarpatoruská úprava, vlivem rozdílných kulturních i historických vlivů, rozcházely. Rozlukový zákon sice měl úpravu sjednotit, v praxi se však objevily jen další nejasnosti. Byli-li jedním z hlavních cílů osnovy sjednotit české a slovenské právo, a to od samého počátku zahájení unifikačních prací v roce 1920, nedá se tato rezignace na společnou úpravu rodinného práva nazvat jinak než selháním *pokusu o novou kodifikaci občanského práva*.

Z důvodové zprávy je tato hořkost rovněž cítit, když uvádí:

“Tím ovšem nemá býti dáno najevo, že by v oboru rodinného práva dosavadní stav, kdy vedle sebe trvají dva právní řády, v mnohých podrobnostech značně rozdílné, byl považován za uspokojivý a že by se rozhodující činitelé zřikali myšlenky, vybaviti Československou republiku i v této oblasti právním řádem jednotným.”

Otázkou tak je, zda-li snaha autorů návrhu nebyla příliš troufalá, ba co víc, naivní. Projednávání rozlukového zákona ukázalo, že téma obligatorní formy sňatků je pro věřící část společnosti vysoce citlivé téma. Superrevisní komise uvedla již ve své důvodové zprávě k návrhu z roku 1931, že ačkoliv tuto změnu považuje za *“svou povinnost”*, má pochybnosti o tom, zda bude tento bod akceptován¹⁶⁸. S časovým odstupem tak lze zařazení návrhu obligatorního civilního sňatku považovat za chybu autorů. Nikoliv snad z důvodu obsahového, nýbrž z důvodu pragmatického. Opakují-li dobové prameny, ať už návrhy jednotlivých subkomitétů nebo superrevisní komise, obecnou frází o tom, že zadáním bylo připravit návrh zákona rychlým opatřením, měla být součástí takové práce právní i práce politická, tzn. analýza

¹⁶⁸ Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský: návrh superrevisní komise. Díl II., Důvodová zpráva. 1931.

průchodnosti takového návrhu a případné včasné rozhodnutí o vypuštění bodu pro jeho přílišnou kontroverznost. Tento názor zastává i Kober, když uvádí, že lítost lze vyjádřit snad pouze nad tím, že návrh na změnu rodinného práva nebyl z osnovy vyřazen dříve, čímž by byl získán drahocenný čas promarněný blokováním tohoto bodu¹⁶⁹.

5.3. Superrevisní komise a předložení konečného návrhu v roce 1937

Z důvodu úmrtí předchozích referentů Stiebera a Kafky byla komise doplněna o Jaromíra Sedláčka a Ernsta Swobodu. Předsedou superrevisní komise se z pověření Ministerstva spravedlnosti stal Jan Krčmář. Celkem se komise v období od 4. listopadu 1935 do 18. března 1936 sešla třicetkrát¹⁷⁰.

Cílem nebylo nic jiného než připravit finální podobu návrhu občanského zákoníku z dosud předložených dílčích návrhů, následného připomínkového řízení a politické i celospolečenské debaty, což samo o sobě představovalo těžký úkol. Ten nijak neulehčovala skutečnost, že práce superrevisní komise místy do návrhu z roku 1931 dosti silně zasáhla. O konečném vynechání práva rodinném byla již řeč výše, což mělo z pohledu struktury zákona vliv na přesunutí úpravy mezinárodního práva soukromého z původního čtvrtého do prvního dílu. Zároveň se v rámci zasedání superrevisní komise dlouho vedly debaty o obsahu obecných ustanovení zákona - tedy stěžejních zásad a hodnot, na kterých celá koncepce soukromého práva stojí. Oproti návrhu z roku 1931, který tato ustanovení zcela vypouštěl, je superrevisní komise do svého návrhu vrátila, ačkoliv v přeformulované formě¹⁷¹.

Superrevisní komise pak dále vyřadila úpravu rejstříkového zástavního práva nebo splátkového trhu. Konečný návrh měl přesto o 16 paragrafů více, což bylo způsobeno

¹⁶⁹ KOBER, Jan. op. cit. s. 53.

¹⁷⁰ Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník, 1937. Praha.

¹⁷¹ KUKLÍK, Jan, 2011. op. cit. s. 100.

především tím, že delší paragrafy byly zkráceny podle pravidla, že jeden paragraf bude sestávat jen z jednoho odstavce¹⁷². Tím se superrevizní komise vrátila k tzv. Zeillerově metodě, která byla porušena *“až zásahem tří částečných novel z let 1914 až 1916, jistě na újmu přehlednosti, srozumitelnosti, a praktické upotřebitelnosti”*¹⁷³. Kodifikační cíl spočívající v revizi ABGB, tak vedle dominantní složky obsahové, nabral i rozměr formátový.

Na poli složky obsahové pak právní věda poukazuje na skutečnost, že z pohledu dalších inspiračních zdrojů mimo ABGB, byly hojně zastoupeny další rakouské právní předpisy (v porovnání s československými předpisy, převzatým uherským právem a návrhem uherského občanského zákoníku z roku 1913 dokonce tvořily rakouské předpisy takřka 65 % z těchto inspiračních zdrojů), ze zahraničních předpisů pak byl velký prostor věnován německému BGB a švýcarskému ZGB¹⁷⁴.

Z čistě procedurální stránky dospělo zasedání superrevizní komise ke konci v březnu roku 1936, kdy nejprve došlo k projednání výsledků komise s předsedou a dalšími zástupci Nejvyššího soudu. Ani toto jednání se nevyhnulo řešení otázky dopadu vynětí rodinného práva a jeho dopadu na *“unifikační”* funkci připraveného právního předpisu, když nadále bude existovat rozdíl mezi českým a slovenským právem¹⁷⁵. Nejvyšší soud tak práci superrevizní nijak zvlášť pozitivně nepřijal, spíše naopak. Tento moment tak neznamenal definitivní konec revizních prací - do těch se následně vložila vláda, která chtěla mít finální podobu co nejdříve na stole, a proto určila, aby došlo ještě během května roku 1936 k vyřešení všech nevyjasněných bodů. Termíny se však i nadále posouvaly a rozhodnutí odsouvala, a to i z důvodu pokračujících střetů mezi Ministerstvem spravedlnosti a Ministerstvem unifikací¹⁷⁶. Jednání se nakonec

¹⁷² SALÁK, Pavel. op. cit. s. 37.

¹⁷³ Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník, 1937. Praha.

¹⁷⁴ SALÁK, Pavel. op. cit. s. 39.

¹⁷⁵ KUKLÍK, Jan, 2011. op. cit. s. 101.

¹⁷⁶ Tamtéž.

protáhla až do podzimních a zimních měsíců roku 1936 a počátku roku 1937. Ke schválení výsledné podoby osnovy nakonec vláda přistoupila až na svém zasedání 3. března 1937¹⁷⁷.

5.4. Návrh zákona v legislativním procesu a závěrečném období první republiky

Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník, jak zněl oficiální název návrhu zákona, byl Poslanecké sněmovně předložen dne 31. března 1937 jako tisk 844. Již uvozovací předpisy návrhu dávají najevo, že předkládaná kodifikace občanského práva je výsledkem těžkého kompromisu, jehož hlavní body (otázka rodinného práva), byly již obšírněji popsány výše. Za zmínku pak stojí především čl. V části první, který, mimo jiné, uvádí:

„Nedotčeny zůstávají §§ 44 až 284 všeobecného zákoníka občanského...pak § 1264 ..., pokud jedná o výživě, § 1265 ..., pokud jedná o odškodnění nevinného manžela, a § 1266 ... pokud jedná o dostiučinění nevinnému manželu, se všemi patenty, dekrety, nařízeními a zákony k nim se vztahujícími, jakož i obdobná ustanovení rodinného práva platného v zemích Slovenské a Podkarpatoruské; účinnosti však pozbývají §§ 151, 152, 246 až 248 všeobecného zákoníka občanského, obdobná ustanovení práva platného v zemích Slovenské a Podkarpatoruské, jako §§ 3, 6, 7 zák. čl. XX/1877, o úpravě věcí poručenských a opatrovnických, § 2 zák. čl. XXIII/1874, o plnoletosti žen, a § 4 zákona ze dne 23. července 1919, č. 447 Sb. z. a n., kterým se snižuje věk nezletilosti¹⁷⁸“

Domnívám se, že zákon takové váhy a kalibru, jakým kodifikace soukromého práva bezesporu je, a práce na němž trvaly bezmála celé trvání první republiky, měl otázku celkové kodifikace a unifikace občanského práva v Česku, na Slovensku, v Podkarpatské Rusi a v Hlučínsku, vyřešit podstatně lépe a nenabízet řešení, kdy vedle sebe v platnosti budou existovat jak původní rakouský kodex, tak nově přijatý občanský zákoník, tak některé další předpisy

¹⁷⁷ KOBER, Jan. op. cit. s. 56.

¹⁷⁸ Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník, 1937. Praha.

občanského práva. Na druhou stranu, s ohledem na popsané národnostní, náboženské i čistě praktické důvody, není tento výsledek překvapující.

Samotné projednání návrhu zákona začalo dne 15. dubna 1937. S úvodním slovem vystoupil ministr spravedlnosti Ivan Dérer. Po úvodním historickém exkurzu a rozhlédnutí se po úpravách soukromého práva v okolních státech, se Dérer dostal k již výše zmíněné anekdotě o tom, jak Ferdinand Pantůček uvažoval ještě před vznikem Československa o přijetí ABGB napříč budoucím územím první republiky¹⁷⁹.

Pro účely této práce je pak zásadní další bod Dérerovy úvodní řeči, ve kterém si klade otázky, proč se komise rozhodla vypracovat nový občanský zákoník na základě ABGB a proč se vydali cestou revize, a nikoliv úplné kodifikace. S těmito otázkami se Dérer na první pohled popasoval relativně elegantně, byť dle mého názoru, opřené o stále dokola se opakující vyjádření členů jednotlivých komisí o pouhé “mírné revizi”, ne zcela přesně - Dérer uvedl, že ABGB sloužil autorům návrhu čistě jako vzor systematický, zatímco po obsahové stránce “*naša predloha obsahovala by tú samú úpravu, tie samé pravidlá, tie samé riešenia i vtedy, keď by si bola vzala za základ formu niektorého iného európskeho zákoníka*”¹⁸⁰.

Domnívám se, že “mírná revize” zkrátka není kompatibilní s tvrzením, že ať by autoři sáhli po jakémkoliv jiném zákoníku, dosáhli by stejného výsledku. Ostatní historické prameny, ať již samotná důvodová zpráva, tak prvotní práce subkomitétů, resp. vyjádření jejich členů, se vesměs shodují na tom, že na větší odklon od ABGB zkrátka nebyl čas ani prostor. Tato Dérerova slova jsou tak v celkovém kontextu unifikačních minimálně zavádějící, ne-li výslovně nepravdivá.

¹⁷⁹ Národní shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1935–1938, 92. schůze (15. dubna 1937).

¹⁸⁰ Tamtéž.

Druhý bod Dérerova projevu, který bych vyzdvihl, je jeho obhajoba vynechání úpravy rodinného práva. Z pozice představitele vlády, která návrh Poslanecké sněmovně předložila a usilovala tak o její hlasy, je zřejmé, že Dérerova úloha byla návrh zákona především podpořit. Přesto považuji prohlášení, že „*nemôžeme nepriznať skutočnosť, že vynechanie rodinného práva z tohoto kodexu až do doby definitívnej úpravy není spojené so žiadnymi škodami*” za částečně alibistické a reaktivní, spíše než proaktivní.

Kober k Dérerovu proslovu dále dodává, že jeho politický přesah, zejména pak část, kdy Dérer mluví o návrhu zákona jako o důkazu hovořícím proti údajně bolševizaci Československa, jen hrál na notu nacistické propagandy, a celkově působil defétisticky a žalostně¹⁸¹. To nicméně nemění nic na skutečnosti, že návrh zákona v parlamentním projednávání skutečně čelil ostré kritice z řad členů komunistické strany, v čele s Vladimírem Clementisem, kteří vyzdvihovali přednosti tzv. sovětského modelu. Proti návrhu zákona se postavili i představitelé Sudetoněmecké strany, Slovenské ľudové strany a řada maďarských poslanců¹⁸². Zatímco maďarští poslanci protestovali proti tomu, že návrh zákona údajně ustupoval bolševickým nárokům, když nepřijatelně přesahoval rámec sociální politiky a oslaboval soukromé vlastnictví¹⁸³, komunisté mluvili o tom, že “*sovietske právo, ako výraz novej organizácie spoločnosti, spoločnosti vyššieho typu, spoločnosti socialistickej, bude mať vliv na celú epochu ľudských dejín, ktorá bude označovaná za socialistickú*”¹⁸⁴. Slovenští poslanci zase kritizovali nedostatečné zastoupení slovenských expertů při přípravných pracích, jejichž případná účast by údajně mohla vést “*k dielu lepšiemu a modernejšiemu*”¹⁸⁵.

¹⁸¹ KOBER, Jan. op. cit. s. 61.

¹⁸² KUKLÍK, Jan, 2011. op. cit. s. 102.

¹⁸³ Národní shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1935–1938, 92. schůze (15. dubna 1937).

¹⁸⁴ Národní shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1935–1938, 93. schůze (16. dubna 1937).

¹⁸⁵ Tamtéž.

Namísto debaty o samotném obsahu návrhu, s výjimkou příležitostných zmínek o (ne)vhodnosti vynechání úpravy rodinného práva, se tak rozprava nesla spíše v duchu širšího kontextu doby, kdy zásadní roli hrála národnostní či politická příslušnost. Způsob, jakým někteří poslanci využili, resp. zneužili svých projevů ke zcela nesouvisejícím osobním výpadům na ostatní členy zákonodárského sboru, podtrhuje společenskou tenzi, která svou intenzitou zjevně přesahovala význam schvalování nového občanského zákoníku.

Přesto se objevily i ojedinělé hlasy, které se vyjádřily nejen k obsahu osnovy, ale i k samotnému procesu kodifikace. Martin Sokol ze Slovenské ľudové strany vystoupil s názorem, že použití ABGB jako předlohy pro tvorbu nové kodifikace byla zásadní chyba. Dále upozorňoval, že „z prestižných dôvodov štátnych nemali sme sa uspokojit' len s revíziou rakúskeho občianskeho zákoníka, ale mal sa vypracovať návrh na úplne nový československý občiansky zákoník“¹⁸⁶. Rovněž zmínil úpravu zástavního práva, která dle něj dostatečně nereflektovala potřeby moderního obchodu, když byla nadále spojena s přílišnými formalismy. V tomto ohledu osnově také vyčetl, že na detailnější revizi rezignovala s tím, že je úlohou judikatury, aby tento institut dále upravila¹⁸⁷.

Po projednání osnovy v prvním čtení, byl návrh zákona postoupen zvláštnímu podvýboru obou komor parlamentu k další deliberaci a případnému doplnění. I přes tak již četné projednání v rámci příprav vládního návrhu a jeho opakované úpravy před samotným předložením parlamentu, prošel návrh v podvýboru během celkem 45 schůzí od září 1937 do července 1938 další zevrubné revizi¹⁸⁸. Dokonce došlo ke zřízení dalších dílčí subkomisí, ve kterých zákonodárci blíže hodnotili jednotlivé instituty a navrhovali příslušné změny. Rovněž žádali ministerstva, aby se k těmto jejich návrhu patřičně vyjádřili. Ministerstvo spravedlnosti nechalo

¹⁸⁶ Národní shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1935–1938, 93. schůze (16. dubna 1937).

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ KOBER, Jan. op. cit. s. 77.

pozměňovací návrhy poslanců a senátorů projednat zvláštním pracovním výborem¹⁸⁹. Tento postup celý zákonodárny proces bez větších výsledků protáhl až hluboko do osudového roku 1938. Osnova, kterou zvláštní podvýbor připravil se již na půdu Národního shromáždění nedostala¹⁹⁰.

Kuklík upozorňuje, že zápisy ze zasedání zvláštního podvýboru kromě samotných pozměňovacích návrhů reflektují i pokračující společenskou tenzi - jednalo se především o rostoucí požadavky jednotlivých národnostních skupin¹⁹¹. Tento trend byl ostatně patrný i z výše popsané rozpravy v Národním shromáždění. Za zmínku rovněž stojí, že současně s tím se v září roku 1937 konal I. Unifikační sjezd uspořádaný Právnickou jednotou na Slovensku a Podkarpatské Rusi, kterého se, mimo jiné, účastnili předseda vlády Milan Hodža a ministr spravedlnosti Ivan Dérer. Přestože úlohou konference nemělo být řešení konkrétních právních otázek, a spíše se tak očekávalo dosažení konsensu ohledně samotných způsobů a metod budoucí unifikace práva napříč jeho hlavními obory, vyvstala i zde opakující se obava ze strany slovenských právníků z nedostatečné reflexe specifických poměrů na Slovensku a v Podkarpatské Rusi¹⁹². Po uplynutí takřka dvou dekad práce na unifikaci soukromého práva, tak znovu na povrch vyplul požadavek slovenské právní obce, aby se občanský zákoník více odpoutal od předlohy ABGB. Jen pro připomenutí, již v roce 1922 slovenský okresní soudce Vojtech Schwitzer na adresu provedení revize ABGB uvedl, že „*takým spôsobom československá právnická tvorba sa javí s moderným obsahom v starom v rakúskom rúchu*“¹⁹³. Je tak zřejmé, že i na sklonku první republiky stále přetrvával nedořešený problém, který se celým unifikačním procesem vinul jako pomyslná červená nit.

¹⁸⁹ KUKLÍK, Jan, 2011. op. cit. s. 102-103.

¹⁹⁰ GÁBRIŠ, Tomáš. op. cit. s. 116.

¹⁹¹ KUKLÍK, Jan, 2011. op. cit. s. 103.

¹⁹² GÁBRIŠ, Tomáš a Róbert ŠORL. op. cit. s. 679.

¹⁹³ SCHWITZER, Vojtech. Niečo o unifikácii civilného práva. *Právny obzor*. 1922. Ročník 5. Číslo 8. s. 247.

5.5. Mnichovský diktát a definitivní konec návrhu občanského zákoníku

Přes všechny výše popsané překážky, obstrukce a nerozhodnost, či naopak důslednost a snahu o celospolečenský konsensus při přípravě osnovy, by bylo chybné hledat pro nepřijetí občanského zákoníku jiný vážnější důvod než historické okolnosti konce 30. let ve střední Evropě.

Po nástupu Adolfa Hitlera k moci v roce 1933 začalo být zjevné, že Německo udělá vše pro to, aby napravilo “křivdu”, kterou utrpělo Versailleskou mírovou smlouvou z roku 1919. Německo ještě v roce 1933 vystoupilo ze Společnosti národů, na jaře roku 1936 pak obsadilo demilitarizované území Porýní, na podzim pak s Japonskem uzavřelo pakt proti Kominterně (v roce 1939 se k němu připojilo i Maďarsko), aby zkraje roku 1938 pomocí tzv. anšlusu připojilo do své sféry Rakousko¹⁹⁴.

Proněmecké síly mezitím na území Československa dělaly vše pro to, aby stát co nejvíce oslabil a postupnými kroky připravily jeho obsazení Německem. Sudetoněmecká strana (SdP) ovládla volby v roce 1935, díky čemuž stále více stupňovala své požadavky na autonomii, a když se zdálo, že bude schopna najít s vládou společnou řeč, znovu své požadavky navýšila¹⁹⁵. Co se týče návrhu občanského zákoníku, hodnotili jej němečtí poslanci vesměs pozitivně, a to i s ohledem na účast německých právníků v přípravném procesu¹⁹⁶. Přesto si údajně Sudetoněmecká strana pohrávala s myšlenkou, že by v rámci pokračujících snah o autonomii sudetských Němců měl zákon být účinný jen pro občany české národnosti¹⁹⁷.

Po anšlusu Rakouska si SdP vymínila vymezení autonomního samosprávného území bez závislosti na centrálních úřadech. Vláda i prezident Edvard Beneš představili SdP několik

¹⁹⁴ MALÝ, Karel, 2010. op. cit. s. 433.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ KOBER, Jan. op. cit. s. 63.

¹⁹⁷ KUKLÍK, Jan, 2011. op. cit. s. 104.

návrhů řešení, které však byly bez dalšího odmítnuty. Současně s tím Hlinkova klerofašistická strana na Slovensku volala po autonomii Slovenska. Stát byl stále pod větším tlakem, který vyvrcholil událostmi v září 1938, kdy nejprve bylo Velkou Británií dojednáno odstoupení československého pohraničí Německu, na což vláda po naléhání západních velvyslanců přistoupila a podala demisi. Nová vláda Jana Syrového pak vyhlásila všeobecnou mobilizaci, v důsledku čehož stanovil Hitler Velké Británii ultimátum. To vedlo ke konferenci v Mnichově a dosažení tzv. Mnichovské dohody dne 30. září 1938, na základě které bylo skutečně Německu odstoupeno území Sudet s početným německým obyvatelstvem. Osud první republiky, které hrozila válka s nacistickým Německem, ale i konflikt s Polskem a Maďarskem, tak byl zpečetěn¹⁹⁸.

Přesto stále existovala teoretická možnost, že by k přijetí návrhu občanského zákoníku přeci jen došlo. Z důvodu postupného oklešťování demokratických prvků právního státu mohl být nakonec zákon přijat prostřednictvím vládního nařízení na základě tzv. zmocňovacího zákona č. 330/1938 Sb. z. a n., který dával široké zákonodárné pravomoci moci výkonné¹⁹⁹. Bylo by jistou ironií osudu, kdyby, podobně jako novely ABGB z let 1914 až 1916, i československý občanský zákoník, byl přijat nikoliv skrze standardní legislativní proces, ale užitím výjimečného nástroje autoritativním vedením státu. Ani k tomu však nakonec nedošlo. Druhá republika trvala jen do března 1939, kdy nejprve došlo k vyhlášení samostatnosti Slovenska a následně k obsazení zbytku českého území Německem.

5.6. Osud návrhu z roku 1937

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava platilo v oblasti občanského práva nadále ABGB²⁰⁰. V nově autonomním Slovensku se chvíli dokonce uvažovalo o přijetí návrhu z roku

¹⁹⁸ MALÝ, Karel, 2010. op. cit. s. 436.

¹⁹⁹ KUKLÍK, Jan, 2011. op. cit. s. 104.

²⁰⁰ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. op. cit. s. 369.

1937, postupně však od tohoto nápadu sešlo²⁰¹. Nadále tak na Slovensku platilo původní občanské právo, které bylo postupně upravováno protižidovskými předpisy a pozemkovou reformou z 22. února 1940²⁰².

Po konci války a obnově státního zřízení zpřed roku 1939, došlo krátce k oživení snah o prosazení návrhu, přičemž aktivněji se této iniciativě věnovali slovenští právníci, kteří kromě oficiálního překladu rovněž zřídili vlastní komisi, v rámci níž znovu celou osnovu podrobili kritice a své připomínky a návrhy vydali v roce 1948²⁰³.

Osnova návrhu z roku 1937 byla nakonec využita až v rámci tzv. právnícké dvouletky mezi lety 1948 a 1950, během které byly po komunistickém převratu kodifikovány hlavní právní obory. Občanský zákoník z roku 1950 se razantně odklonil od dosavadní úpravy občanského práva a přijal zásady sovětského práva založeného na socialistické hospodářské soustavě²⁰⁴. Přes tento odklon se některé návrhy z osnovy z roku 1937 do občanského zákoníku z roku 1950 promítly²⁰⁵.

Pomyslný kruh tak osnova z roku 1937 uzavřela až s přijetím občanského zákoníku z roku 2012. Jeho autoři v důvodové zprávě hovoří o tom, že „[z]ákladním obecným ideovým zdrojem rekodifikace je vládní návrh občanského zákoníku bývalého Československa z r. 1937, který nebyl jako zákon přijat kvůli událostem následujícím po mnichovské dohodě. Z koncepčního hlediska má význam, že tento vládní návrh sledoval modernizační revizi rakouského všeobecného zákoníku občanského (ABGB) z r. 1811 v jeho konfrontaci s novějšími evropskými zákoníky, zejména německým a švýcarským“²⁰⁶. Salák však upozorňuje, že spíše než

²⁰¹ GÁBRIŠ, Tomáš, Róbert ŠORL. op. cit. s. 679.

²⁰² MOSNÝ, Peter, Ladislav HUBENÁK. op. cit. s. 281.

²⁰³ KOBER, Jan. op. cit. s. 81.

²⁰⁴ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. op. cit. s. 414.

²⁰⁵ SALÁK, Pavel. op. cit. s. 104.

²⁰⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

ze samotné osnovy z roku 1937 autoři občanského zákoníku z roku 2012 čerpali z původního ABGB a dále autorům klade za vinu, že nedostatečně reflektovali „*samotnou genezi meziválečné kodifikace*“²⁰⁷.

To však nemění nic na tom, že systematicky a hodnotově se současná úprava občanského práva navrátila k zásadám, které osnova z roku 1937 zastávala. Nebýt tak osnovy z roku 1937, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník by jistě vypadal zcela odlišně.

²⁰⁷ SALÁK, Pavel. op. cit. s. 105.

6. Závěrečná diskuze a shrnutí

Domnívám se, že řádky výše obsahují celou řadu informací, které lze systematicky podřadit pod dva tematické okruhy či body, skrze které lze celkový pokus o novou kodifikaci občanského práva lépe okomentovat.

6.1. Povaha výchozího právního předpisu (ABGB) a jeho „mírná revize“

Práce ukázala, že již od dob konečné fáze habsburské vlády představoval jakýkoliv zásah do obsahu či struktury ABGB důvod pro horlivou debatu o povaze, funkčnosti a (ne)vhodnosti ABGB. Jak bylo řečeno, revize ABGB z druhé poloviny 10. let 20. století spočívala v nalití nové krve do „*stárnoucích žil občanského zákoníku*“²⁰⁸. Tento přístup jakoby se, bez ohledu na změnu státního zřízení, překlopil i do prací subkomitétů ve 20. letech 20. století. V souvislosti s přípravou *nového* občanského zákoníku nejčastěji zaznívalo slovo „revize“.

Revize však již z podstaty nemůže nikdy přinést zcela nové a čerstvé výsledky, neboť bude vždy ve větší či menší míře odkázána na pravidla, postupy a poměry výchozí, tedy revidované normy. Je to právě ona větší či menší míra revize, jejíž přesná determinace chyběla od počátku prací subkomitétů. Dobové prameny se sice shodují v tom, že byla zvolena cesta „mírné revize“, nicméně jak bylo popsáno v kapitole 4, jednotlivé subkomitety si tento metodologický přístup vyložily po svém. Znovu bych připomněl výše citovaná slova Emila Svobody, který v návrhu subkomitétu pro dědické právo uvedl, že „*nejde o tvoření nového zákona občanského, nýbrž o pečlivý překlad, spojený s revisí, pokud jste naléhavě nutna a nezasahuje základů dnešní soustavy našeho práva občanského*“²⁰⁹. Oproti tomu členové Stieberova subkomitétu „revizi“ provedli i s přihlédnutím k tehdejší úpravě německé, švýcarské či francouzské.

²⁰⁸ KRČMÁŘ, Jan, 1916. op. cit. s. 411.

²⁰⁹ SVOBODA, Emil, 1924. op. cit. s. 5.

Metodu „mírné revize“ pak zastávala i superrevizní komise²¹⁰. Jak bylo popsáno v kapitole 4.6, superrevizní komise v důvodové zprávě ke svému návrhu z roku 1931 dokonce krotí případnou kritiku, že se od předlohy ABGB příliš vzdálila, když poukazuje na skutečnost, že především jen doplnila do těla normy dosud oddělené soukromoprávní předpisy, uhladila jazykovou a systematickou stránku a zaplnila mezery zákona. Vzhledem k důrazu, který členové subkomitétů, resp. superrevizní komise (především Jan Krčmář) kladli na obhajobu „mírné revize“, docházím k závěru, že převažující dobové přesvědčení skutečně bylo takové, že ABGB byl uspokojivým právním předpisem, který nevyžadoval hlubších úprav. Ba co víc, toto přesvědčení mnohdy pramenilo z velmi silného pouta, které autoři revizních návrhů k původní rakouské normě chovali.

Jedna z hlavních kritik, která by na adresu „mírné revize“ měla zaznít, je vynechání úpravy rodinného práva. Přes všechny popsané výhrady by se snad ještě dal pochopit přístup, který by opravdu jen zmodernizoval ABGB a místy jej doplnil, avšak počínal by si přitom jasně a systematicky. Jako „mírnou revizi“ však dle mého názoru nelze označit postup, kdy je jedna z nejzásadnějších oblastí občanského práva z původní předlohy zcela vynechána. Je však současně zřejmé, že konečné vynechání bylo způsobenou politickou realitou, spíše než pochybením odborných pracovníků - jak práce uvádí, součástí kodifikačních snah tak ideálně měla být i paralelní práce politická, která by přinesla alespoň kompromisní řešení v oblasti rodinného práva.

Rozhodnutí provést jen „mírnou revizi“ pak kromě praktických problémů přineslo v očích mnohých i problém symbolický, spočívající v nedostatečném odklonu od monarchie a jeho pravidel.

²¹⁰ Srov. citací na str. 47 „*Co do merita setrvala superrevizní komise zásadně na úkolu...netvořiti nového zákoníka, nýbrž upravití či zmodernisovati texty občanského zákoníka z roku 1811*“

Nevhodnost tohoto přístupu se dle mého názoru nejlépe projevuje na dalším klíčovém bodě, který pokusu o novou kodifikaci občanského práva v Československu provázel, a který blíže rozebírám v následujících odstavcích.

6.2. Národnostní rozdíly v Československu jako překážky kodifikace občanského práva

Jak jsem již uvedl v úvodu této práce, při zvolení postupu kodifikace občanského práva nebylo jediným problémem vyřešit otázku, jak zrevidovat soukromoprávní předpisy, nýbrž nalézt také cestu, jak výslednou normu aplikovat napříč Československem, ve kterém vedle sebe existovalo několik samostatných právních řádů.

Od samého počátku existence samostatného státu však neexistoval jednotný přístup k tomu, jak současně modernizovat právní řád a současně řešit problémy pramenící z právního dualismu/trialismu. Již přijetí rozlukového zákona dle mého názoru do jisté míry předznamenalo problém, který se kodifikačním procesem táhl až do roku 1937. Jak bylo uvedeno v kapitole 2.3.1, zákon sice sjednotil fakultativnost civilního sňatku na českém i slovenském území, to však v praxi často vedlo k aplikačním obtížím. Na poli rozluky pak k žádné unifikaci nedošlo.

Když použijeme teoretickou pomůcku, kterou pro unifikaci právních řádů v rozdrobené poválečné Evropě popisují Gábriš a Šorl, je pro Československo příznačnější druhá z možností, tedy nutnost celkové kodifikace právních oborů, jako prostředek k překonání roztříštěnosti právního řádu. Dovolím si k této teorii doplnit, že je-li zvolena možnost kodifikace, musí být o to důraznější a důkladnější ve svých unifikačních vlastnostech. Jak však napovídá výše uvedený příklad rozlukového zákona, českoslovenští zákonodárci od samého počátku existence ČSR zvolili určitou hybridní formu, která sice právní řád v určitých oblastech novelizovala, avšak ne pro celé území.

Tento trend nezastavilo ani nově zřízené Ministerstvo unifikací, které mělo od počátku blíže ke slovenské části republiky a v samotných počátcích svého fungování bylo v přípravě unifikační agendy vcelku aktivní. Mocenské konflikty s Ministerstvem spravedlnosti však vedly k oslabení Ministerstva unifikací a *de facto* snížení jeho role na pouhý druhořadý, konzultační orgán²¹¹. Jak bylo popsáno v kapitole 3, přestože si Ministerstvo unifikací drželo blízký vztah ke Slovensku (bylo to ostatně Ministerstvo unifikací, které stálo za zřízením slovenské komise za účelem posouzení vhodnosti návrhů subkomitétů), nebylo schopno v celorepublikové debatě blíže prosazovat čistě slovenské a podkarpatoruské právní zájmy. Přípravu kodifikace občanského práva dostalo na starost Ministerstvo spravedlnosti, které prosazovalo přístup revize stávající právní úpravy.

Na tomto místě se tak sluší ještě jednou zmínit slova Adolfa Stránského, který při zřizování Ministerstva unifikací uvedl, že pochybuje, že „*Slovensko setře snad tak brzy svůj svéráz, svůj charakter lidový, národní atd., tam budou ještě dlouhá léta jiné poměry než u nás a s touto růzností poměrů se bude muset počítati*“.

Byť Stránský, který vznik ministerstva od počátku kritizoval, tato svá slova zamýšlel jako argument pro to, že ministerstvo nebude pouze dočasného charakteru, ve skutečnosti velmi přesně odhadl, jak složité, ne-li nemožné bude, odstranit národnostní rozdíly napříč Československem.

Jak bylo názorně popsáno v kapitole 4, jednotlivé subkomitety často stály před otázkou, kdy se sice nabízelo nové řešení, prostřednictvím moderních institutů užitých v soudobých kodexech, z důvodu rozdílnosti právní úpravy v původních zemích Předlitavska a Zalitavska, však jednodušším řešením bylo zachovat současnou úpravu a vyhnout se tím problému, že by

²¹¹ K tomu nejvíce přispělo prováděcí nařízení č. 501/1921 Sb. z. a n., konkrétně pak svým negativním vymezením působnosti Ministerstva unifikací, kdy např. působnost ministerstva nebyla dána tam, kde se jednalo o případy nikoliv pouhého sjednocení, nýbrž celkové reformy právních předpisů.

se jeden z územních celků musel najednou zcela přeorientovat na jiná pravidla – názorně je to vidět na práci Kafkova subkomitétu popsané v kapitole 4.3.2.

Kdykoliv pak měla slovenská právnická veřejnost během legislativních prací možnost se k navrhované osnově vyjádřit, byla k ní velice kritická – ať už se jednalo o kritiku slovenské komise ve 20. letech, podporovanou širší slovenskou právní obcí, která odmítala stát se pouhou právní provincií, nebo o Unifikační sjezd pořádaný Právnickou jednotou na Slovensku na samém sklonku legislativního snažení.

Pokus o *kodifikaci* občanského práva tak v některých otázkách zcela rezignoval na pokus o *unifikaci* občanského práva. Zdá se totiž, že kdykoliv autoři narazili na důležitou otázku, která dosud nebyla v českém a slovenském právu upravena stejně, spíše, než aby jednou pro vždy tuto otázku vyřešili, raději zvolili pohodlnější cestu tuto otázku nechat nezodpovězenou.

Navážu-li na mou předchozí úvahu o tom, zda „mírná revize“ byla z pohledu kodifikace tou správnou volbou, byla, i s ohledem na samotné provedení a (ne)využití Ministerstva unifikací, z pohledu unifikace zřejmě volbou špatnou.

6.3. Závěr

Konečná osnova občanského zákoníku z roku 1937 byla výsledkem mnohaletého snažení špiček české, slovenské i německé právnické obce. Netroufám si na tomto místě posuzovat, jaké dopady by její případné přijetí mělo na úroveň a kvalitu občanského práva v Československu – pravdou však je, že se stran některých institutů, a především obecných zásad, stala inspirací pro současný občanský zákoník z roku 2012.

Tato práce se pokusila představit onen *pokus o novou kodifikaci* jako kontinuální proces, spíše než jeden hmatatelný výsledek v podobě osnovy z roku 1937. Jako takový byl tento pokus, s ohledem na veškeré realie, definován mnoha kompromisy i nepříznivým historickým osudem. S odstupem času se pak domnívám, že byl současně projevem a kombinací neschopnosti a

nevůle udělat tlustou čáru za ABGB, což si dovolím tvrdit mělo dopad jak na hodnotu skutečně *nové kodifikace*, tak na hodnotu *unifikační*.

Přes neoddiskutovatelné úsilí československé právnické obce, které příprava osnovy z roku 1937 zabrala takřka celé období první republiky, lze tuto práci uzavřít s tím, že ne zcela jasné vymezení rozsahu a cílů revize ABGB, nedostatečné vypořádání s právním dualismem/trialismem, či absence silné a jednotné politické síly, která by za návrhem stála, váhu *pokusů o novou kodifikaci občanského práva v ČSR před 2. světovou válkou* značně snížila.

7. Seznam použitých zdrojů

7.1. Seznam použité literatury

BALÍK, Stanislav. Předsedové Nejvyššího soudu v letech 1918 až 1989 [online]. [cit. 2023-06-24]. Dostupné z: https://www.nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/web/ONejvyssimsoudu~Historie~Predsedove_Nejvyssiho_soudu_v letech 1918 az 1989~?openDocument&lng=CZ.

BOUČEK, Václav, 1916. *Proč se domáháme reformy práva manželského?* Praha: Ústřední spolek českých žen.

DOLEŽAL, Miloslav. K unifikačním snahám v oblasti občanského práva 1918–1938. *Právník*. 1988. Ročník 127. Číslo 10. s. 877-883.

DVOŘÁK, Jan, David FALADA. Snahy o unifikaci soukromého právní civilistika v meziválečném období. s. 719-740. In: MALÝ, Karel. a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Svazek 2. Nakladatelství Karolinum. 2010. ISBN 978-80-246-1718-3.

GÁBRIŠ, Tomáš, 2011. Revízia vecného a záväzkového práva v procese unifikácie československého občianskeho práva v rokoch 1918-1938. s. 105-129. In: DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 978-80-7357-753-7.

GÁBRIŠ, Tomáš, 2014. *Dočasné súdne pravidlá judexkuriálnej konferencie z roku 1861*. 2. prepr. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer. ISBN 9788080786014.

GÁBRIŠ, Tomáš. a Róbert ŠORL. Občianské právo a Slovensku a unifikácia právneho poriadku v období prvej Československej republiky (1918-1938). s. 646-718. In: MALÝ, Karel. a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Svazek 2. Nakladatelství Karolinum. 2010. ISBN 978-80-246-1718-3.

HONS, Antonín. Postavení Slovenska v zákonodárství republiky. Publikácie ministerstva pre sjednotenie zákonov a organizácie správy. *Právní obzor*. 1926. Ročník 9. Číslo 2. s. 28-32.

HORA, Václav. Na prahu nové doby. *Právník*. 1919. Ročník 58. Číslo 1. s. 1-5.

HORÁK, Ondřej a Jakub RAZIM, 2022. *Dějiny kodifikace soukromého práva v českých zemích*. 2. vydání. Praha: Leges. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-592-0.

JULLIOT DE LA MORANDIÈRE, Léon, 1927. The Legal System of Alsace-Lorraine. *Journal of Comparative Legislation and International Law* [online]. 9(1), 100-110 [cit. 2023-05-24].

KAFKA, Bruno, 1924. *Právo rodinné: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. V Praze: Nákladem ministerstva spravedlnosti.

KOBER, Jan, 2021. Osnova československého občanského zákoníku [online]. stav státu a práva AV ČR [cit. 2023-02-13]. ISBN 978-80-87439-48-7. Dostupné z: <https://www.ilaw.cas.cz/casopisy-a-knihy/knihy-a-e-knihy/osnova-ceskoslovenskeho-obcanskeho-zakoniku.html>.

KRČMÁŘ, Jan. O reformě občanského práva. *Obzor národohospodářský*. 1916. Ročník 21 Číslo 9. s. 409-417.

KRČMÁŘ, Jan. Příspěvky k výkladu reformovaného práva občanského. *Právník*. 1917. Ročník 56. s. 705-719.

KRČMÁŘ, Jan. Unifikační snahy v prvním desetiletí republiky, *Právník*, 1928. Ročník 67. s. 564-577.

KRČMÁŘ, Jan. K osnově československého všeobecného zákoníka občanského: Směrnice prací v superrevisní komisi (přednáška). *Právník*. 1933. Ročník 72. s. 169-200.

KRČMÁŘ, Jan, 1946. *Občanské právo I*. Praha: nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních.

KUKLÍK, Jan, 2008. *Profesor Jan Krčmář: pozapomenutá osobnost pražské civilistiky*. V Praze: Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Memorabilia iuridica. ISBN 978-808-7146-064

KUKLÍK, Jan, 2011. Pokus o přijetí československého občanského zákoníku 1918-1948. s. 93-104. In: DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 978-80-7357-753-7.

KUKLÍK, Jan. K 140. výročí narození profesora JUDr. Jana Krčmáře. *Právník*. 2017 Ročník 156. Číslo 7. s. 569-686.

MALEC, Dorota, 2011. Die Versuche zur Kodifikation des bürgerlichen Rechts in Polen in Zwischenkriegszeit. Das Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch in den Arbeiten der polnische Kodifizierungskommission. s. 138-154. In: DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, s. 138-154. ISBN 978-80-7357-753-7.

MALÝ, Karel, 2010. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Leges. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-39-4.

MALÝ, Karel. a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Svazek 2. Nakladatelství Karolinum. 2010. ISBN 978-80-246-1718-3.

MARKOVIČ, Ivan. O činnosti unifikáčního ministerstva v poslednom vládnom období (1922-1925). Prejav ministra Dr. Ivana Markoviča pri odchode z ministerstva unifikácie, dňa 11. decembra 1925. *Právny obzor*. 1925. Ročník 8. Číslo 5. s. 325-339.

MOSNÝ, Peter, Ladislav HUBENÁK. 2008. *Dějiny státu a práva na území Slovenska*. Košice. ISBN 978-80-89346-02-8.

OLIVOVÁ, Věra, 2012. Dějiny první republiky. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše. ISBN 978-80-86107-47-9.

Příloha „Právnicka“ 1921. Porady o revisi občanského zákoníka. Samostatně stránkovaná příloha. *Právník*. 1921.

Příloha „Právnicka“ 1922. Porady o revisi občanského zákoníka. Samostatně stránkovaná příloha. *Právník*. 1922.

RANDA, Antonín. K revisi rak. všeob. občanského zákoníka. *Právník*. 1911. Ročník 50. s. 215-292.

SALÁK, Pavel, 2017. *Historie osnovy Občanského zákoníku z roku 1937: inspirace, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita.

SEDLÁČEK, Jaromír, 1938. *Zákonné majetkové právo manželů. Reforma manželského práva*. Praha: Nákladem Právníckého knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1938.

-
- SCHAUER, Martin, 2011. Všeobecný občanský zákoník - charakteristické rysy, perspektivy a současný stav. s. 41-54. In: DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 978-80-7357-753-7.
- SCHWITZER, Vojtech. Niečo o unifikačii civilného práva. *Právny obzor*. 1922. Ročník 5. Číslo 8. s. 246-251.
- SOUKUP, Ladislav, 2011. Novelizace Všeobecného občanského zákoníku v letech 1. světové války. In: DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, s. 88 - 92. ISBN 978-80-7357-753-7.
- STARÝ, Marek, 2018. Právní trializmus Československé republiky: k otázce recepcie německého práva. In: *Zborník príspevkov zo IV. Ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie „Banskobystrická škola právnych dejín“*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. s. 70-79.
- STIBER, Miloslav, 1923. *Věcné právo: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. V Praze: Nákladem ministerstva spravedlnosti.
- SVOBODA, Emil. K revisi občanského zákona. *České právo*, 1922. roč. III. Zvláštní otisk. Praha.
- SVOBODA, Emil, 1924. *Dědické právo: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. V Praze: Nákladem ministerstva spravedlnosti.
- VOJÁČEK, Ladislav, 2018. *První československý zákon: pokus o opožděný komentář*. Praha: Wolters Kluwer. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-185-9.
- VOJÁČEK, Ladislav a Karel SCHELLE, 2007. *Právní dějiny na území Slovenska*. Ostrava: Key Publishing. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-87071-43-4.
- VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL, 2016. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-575-3.
- VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN, 2012. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6006-7.

VOZÁR, Jozef. Augustín Ráth – prvý dekan Právnickej fakulty Univerzity Komenského (K storočnici založenia právnickej fakulty). *Právnické listy*. 2021. Ročník 10. Číslo 2. s. 17-22.

WAGNER, Wenceslav J., 1990. LEGAL PROBLEMS OF INTER-WAR POLAND (1918–1939). *The Polish Review*. 35(1), 27-36.

WEISS, Egon. Obligační právo a náhrada škody: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku. V Praze: Nákladem ministerstva spravedlnosti.

ZAVACKÁ, Katarína. Právne systémy a tradície na Slovensku v období vzniku ČSR. *Historický časopis*. 1994. Ročník 42. Číslo 2. s. 215-225.

Zprávy ministerstva unifikačie. *Právny obzor*. 1922. Číslo 6. s. 186-187.

7.2. Právní předpisy

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Nařízení vlády republiky Československé č. 501/1921 Sb., jímž se provádí zákon ze dne 22. července 1919, čís. 431 Sb. z. a n., o zřízení ministerstva pro sjednocení zákonodárství a organizace správní v Československé republice.

Zákon č. 113/1924 Sb., kterým se mění § 113, odst. 3., uh. zák. čl. ze dne 9. prosince 1894, č. XXXI., o manželském právu, a §§ 51 a 59, odst. 2., uh. zák. čl. ze dne 9. prosince 1894, č. XXXIII., o státních matrikách, pak § 30 zákona ze dne 22. května 1919, č. 320 Sb. z. a n., o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství.

Zákon č. 320/1919 Sb. z. a n., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství

Zákon č. 110/1895 Ř. z., týkající se zavedení zákona o výkonu moci soudní a příslušnosti řádných soudů v občanských věcech (jurisdikční normy)

7.3. Parlamentní dokumenty, sněmovní tisky, návrhy

Národní shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1918–1920, 1. schůze (14. listopadu 1918).

Národní shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1918–1920, 51. schůze (20. května 1919).

Národní shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1918–1920, 66. schůze (22. července 1919).

Národní shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1918–1920, 67. schůze (23. července 1919).

Národní shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1935–1938, 92. schůze (15. dubna 1937)

Národní shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1935–1938, 93. schůze (16. dubna 1937).

Národního shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1918–1920. Tisk 1. Návrh dra. Boučka a soudr., aby vydán byl zákon, kterým se mění některá ustanovení zákona občanského o právu manželském.

Národního shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1918–1920. Tisk 590. Vládní návrh. Zákon, kterým se snižuje věk nezletilosti.

Národního shromáždění, Poslanecká sněmovna, 1918–1920. Tisk 1007. Dodatečná zpráva právního výboru o návrhu zákona na reformu manželského práva.

Národní shromáždění, Senát Národního shromáždění, 1937–1938. Tisk 416. Zpráva ústavně-právního výboru o vládním návrhu zákona (tisk 371) o platnosti sňatků uzavřených v době od 28. října 1918 do 13. července 1919 na území Slovenska alebo Podkarpatskej Rusi len pred duchovným správcem.

Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník, 1937. Praha.

Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský: návrh superrevisní komise. Díl II., Důvodová zpráva. 1931.